

**Entrepreneur-oriented curriculum
(Systematic review of domestic studies in the
last three decades)**Mohammad Reza Tangali¹, Fateme Taherpour²,
Hosein shokohifard³¹Master of Educational Management, Birjand University,
Birjand, South Khorasan, Iran.²Assistant Professor, Department of Educational Sciences,
Birjand University, South Khorasan, Iran³Assistant Professor, Department of Educational Sciences,
Birjand University, South Khorasan, Iran**Abstract**

As the heart of educational and curricular activities, the goal of the curriculum should be to encourage learners to develop knowledge and functional skills through the realization of an entrepreneur-oriented curriculum. The aim of this article was to systematically review internal researches in the field of entrepreneur-oriented curriculum. The method used in this study was a systematic review. The search for related articles in the country's scientific databases (Noormags google, scholar, Ensani, Elmnet, SID, Magiran) was done in the period of 1371-1401. A search was made with the keywords "entrepreneur-oriented curriculum", "entrepreneurship curriculum", "entrepreneurship education curriculum". A total of 212 articles were collected, which after review and screening and based on research objectives and study inclusion criteria; 28 articles were selected and analyzed. The inclusion criteria of the studies included conducting research in Iran, publishing the study in Persian language, their full text and relevance to the topic. The findings showed that most of the studies were conducted in the last decade (1391-1401). Most of the studies (17 studies) are stated in the subject area of higher education and university. Also, most of the selected articles, 9 studies have investigated and explained the elements of the entrepreneur-oriented curriculum, and 8 studies have focused on the design and accreditation of the entrepreneur-oriented curriculum. As a result, a consensus has not yet been reached regarding the elements of the entrepreneur-oriented curriculum, and the need for a comprehensive and practical program is felt.

Keywords: Entrepreneur-oriented curriculum, entrepreneurship curriculum, entrepreneurship education curriculum, systematic review

**برنامه درسی کار آفرین محور
(مرور نظام مند بر مطالعات انجام شده داخلی
در سه دهه اخیر)**محمدرضا تنگلی^۱، فاطمه طاهرپور^{۲*}، حسین شکوهی فرد^۳^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی،
دانشکده علوم رفتاری، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.^۲ استادیار مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم
رفتاری، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.^۳ استادیار برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم
رفتاری، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.**چکیده**

هدف برنامه‌های درسی باید تشویق فراگیران به توسعه دانش و شروع شغل و شایستگی‌ها در حوزه عملکرد و کارکردشان باشد و این مستلزم تاکید و تحقق برنامه‌درسی کارآفرین محور است. هدف مقاله حاضر مرور نظام‌مند پژوهش‌های داخلی در زمینه برنامه درسی کارآفرین محور بوده است. روش مورد استفاده در این پژوهش مرور نظام‌مند بود. جستجوی مقالات مرتبط در پایگاه‌های علمی کشور (Noormags google, scholar, Ensani, Elmnet, SID, Magiran) در بازه زمانی ۱۳۷۱-۱۴۰۱ انجام شد. با کلیدواژه‌های "برنامه درسی کارآفرین محور"، "برنامه درسی کارآفرینی"، "برنامه درسی آموزش کارآفرینی" جست‌وجو صورت گرفت. مجموعاً ۲۱۲ مقاله بازیابی و گردآوری شد که پس از بررسی و غربالگری و براساس اهداف پژوهش و معیار ورود مطالعات (انجام پژوهش در کشور ایران، انتشار مطالعه به زبان فارسی، تمام متن بودن آنها و مرتبط بودن با موضوع)؛ ۲۸ مقاله انتخاب و مورد تحلیل قرار گرفتند. در مرور و بررسی داده‌های مطالعات، مشخص شد که اکثر مطالعات در دهه اخیر (۱۳۹۱-۱۴۰۱)، حدود ۷۵٪ مقالات منتخب در این پژوهش صورت گرفته است که نشان از رشد و علاقه‌مندی پژوهشگران در این زمینه است. همچنین طبق یافته‌ها اکثر مطالعات (۱۷ مطالعه) در حوزه موضوعی آموزش عالی و دانشگاه بیان شده است. همچنین بر اساس رویکرد نظری بیشترین مقالات منتخب به ترتیب ۹ مطالعه به بررسی و تبیین عناصر برنامه درسی کارآفرین محور و ۸ مطالعه به طراحی و اعتباربخشی برنامه درسی کارآفرین محور پرداخته‌اند. نتیجه پژوهش این بود که هنوز اجماعی در مورد عناصر برنامه درسی کارآفرین محور حاصل نشده است.

واژگان کلیدی: برنامه درسی کارآفرین محور، برنامه درسی کارآفرینی، آموزش کارآفرینی، مرور نظام مند

مقدمه

موضوع کارآفرینی امروزه توجه زیادی را به خود جلب کرده است؛ زیرا کارآفرینی یکی از بهترین راه‌حل‌ها برای برون‌رفت از رکود اقتصادی، نرخ بالای بیکاری و هدر رفت سرمایه انسانی جوامع است (Handayati et al, 2020). از سوی دیگر رشد یک کشور و وضعیت اقتصادی مردم آن به عوامل متعددی از جمله کارآفرینی بستگی دارد و این سازه به عنوان یک راهبرد مهم و موثر برای توسعه کشورها، ایجاد رفاه و اشتغال، شناخت فرصت‌های مناسب شغلی و افزایش تولید محسوب می‌شود (Daneshi et al, 2024). کمیسیون اروپا، کارآفرینی را به عنوان توانایی فرد برای تبدیل ایده‌ها به عمل تعریف و شامل خلاقیت، نوآوری و ریسک‌پذیری و همچنین توانایی برنامه‌ریزی و مدیریت پروژه‌ها به منظور دستیابی به اهداف، بیان می‌کند (Adebayo et al, 2018). کارآفرینی از سوی بسیاری از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه مورد توجه قرار گرفته است و بسیاری از محققین به دلیل اهمیت کارآفرینی به عنوان یک منبع نوآوری، توسعه مشاغل کوچک و متوسط، ایجاد فرصت‌های شغلی و ایجاد ثروت برای افراد و جوامع، بر این حوزه متمرکز شده‌اند (shahidi et al, 2021). همچنین شواهد پژوهشی نیز موید این نکته است که کارآفرینی نقش موثری در رشد و توسعه اقتصادی، افزایش رقابت، اشتغال‌زایی پایدار، توسعه عدالت، کاهش فقر، افزایش درآمد ملی و حل مشکلات جامعه، دولت و بخش عمومی دارد (Keykha & Pourkarimi, 2021). امروزه این باور همگانی در جهان وجود دارد که دانش و مهارت‌های کارآفرینی را می‌توان از طریق آموزش در محیط ارتقا بخشید و آموزش نقش مهمی در روند گسترش کارآفرینی بازی می‌کند (Shojaei et al, 2019). آموزش کارآفرینی فرایندی است که از طریق آن یادگیرندگان، مجموعه وسیعی از شایستگی‌های کارآفرینی را کسب می‌کنند که می‌تواند مزیت‌های متعدد فردی، اجتماعی و اقتصادی را به دنبال داشته باشد (Jamshidian & Nasiri, 2019). همچنین آموزش

کارآفرینی، قابلیت پوشش دادن به برخی از نقص‌ها را در نظام آموزشی دارد و منجر به افزایش تربیت کارآفرینان آینده در کشور می‌شود (shahidi et al, 2021). آموزش عالی به عنوان یک زیر نظام از نظام آموزشی می‌تواند نقش سازنده‌ای در شکل‌گیری و تقویت دانش و نگرش‌های کارآفرینانه داشته باشد (KarimiDashtaki, A. and Akbarpour Zangalani, 2024). در همین راستا پژوهشگران توجه به دانشگاه‌ها به عنوان یک زیست‌بوم ویژه برای حمایت از کارآفرینی در توسعه ایده‌های تجاری توجه داشته‌اند (Zahedi et al, 2024). اما یک راه‌حل پایدار برای ایجاد نگرش کارآفرینی، ارتقای توانمندی‌ها و ویژگی‌های کارآفرینی در دانشجویان با استفاده از ظرفیت ارزشمند برنامه‌های درسی در طول دوره تحصیل است، زیرا با توجه به نتایج ارزیابی‌های مختلف صورت گرفته، ثابت شده که ویژگی‌های کارآفرینان اغلب اکتسابی است و نه توارثی (Nikfarjam et al, 2018). حوزه برنامه درسی، یکی از شاخه‌های رشته علوم تربیتی است که از لحاظ مباحث نظری یکی از بحث برانگیزترین و پرچالش‌ترین حوزه‌های دانشی است. برنامه درسی به دنبال آن است شرایط، موقعیت و وسایل مورد نیاز را در قلمرو تعلیم و تربیت برای فراگیران با شرایط کنونی و نیازهای مشخص آنان معین سازد و زمینه تربیت و رشد همه‌جانبه آنان را آماده نماید (Binesh et al, 2016). از نظر گود (God) ۱۹۵۹، برنامه درسی عبارت است از یک برنامه کلی و عمومی در ارتباط با محتوای آموزشی که توسط مدارس و مراکز آموزشی به یادگیرنده و دانش‌آموز ارائه می‌گردد تا در سایه آن یادگیرندگان قادر شوند صلاحیت‌های لازم را در خود به وجود آورده و برای ورود به حوزه‌های فنی و حرفه‌ای خاص آماده شوند (Fathi Vajargah, 2020). به عبارتی برنامه‌درسی یکی از راه‌های ایجاد کارآفرینی در مدارس است و برنامه‌درسی کارآفرینی شامل برنامه‌ریزی عملی و علمی مناسب جهت افزایش توانمندی‌های کارآفرینی بوده که در قالب محتوای درسی ارائه می‌شود و می‌تواند به صورت‌های تئوری و عملی و

فراگیر)، اقتصاد(راهبرد برای موفقیت در محیط)، کارآفرینان(ارتباط فراگیر با کارآفرینان)، بنگاه(تحلیل از محیط، اقتصاد و کارآفرینان برای تاسیس یک بنگاه) و پیچیدگی(عمل کارآفرینی و تأثیر متغیرهای مختلف بر کارآفرینی) دخیل هستند و در واقع رویکرد تلفیقی دارد(Nikfarjam et al, 2018).

در چند دهه اخیر، پژوهشگران توجه ویژه‌ای به کارآفرینی بخصوص برنامه درسی کارآفرین محور داشته‌اند. به گونه‌ای که مطالعات و پژوهش‌های مرتبط برنامه درسی کارآفرینی در حال افزایش است. از آنجایی که برنامه درسی کارآفرین محور پدیده‌ای چند بعدی است؛ پژوهش‌های مرتبط، جنبه‌ها و ابعاد مختلف آن را مورد بررسی و مطالعه قرار داده‌اند. با توجه به انباشت و تعداد پژوهش‌های انجام شده در این زمینه، مرور نظام‌مند(Systematic review) این مطالعات ضروری به نظر می‌رسد. چراکه مرور نظام‌مند افزون بر اینکه زمینه فهم و برداشت جامع برای پژوهشگران و دغدغه‌مندان فراهم می‌کند، می‌تواند در زمینه تدوین سیاست‌های آموزشی از سوی مسئولان و سیاستگذاران و برنامه‌ریزان ذی‌ربط مورد استفاده قرار بگیرد؛ مطالعات اندکی به بررسی نظام‌مند برنامه درسی کارآفرین محور پرداخته‌اند و با جست و جو در میان مطالعات و پژوهش‌های علمی در سطح کشوری یا منطقه‌ای در دسترس، مشاهده شده که پژوهش‌های جامع(فراتحلیل، فراترکیب، مرور نظام‌مند و...) در حوزه برنامه درسی کارآفرین محور محدود است. با این وجود تعدادی از مطالعات و پژوهش‌ها، گوشه‌ای از برنامه درسی کارآفرینی جامعه مورد مطالعه را در سطح کشوری مورد بررسی قرار داده‌اند، که در ادامه به طور خلاصه معرفی می‌شوند:

Weyland and Tiberius (2024) ضمن پژوهشی با عنوان "شناسایی عناصر تشکیل دهنده برنامه درسی کارآفرینی: مرور بر ادبیات نظام‌مند" به این نتیجه رسیدند که برای سازه مذکور در بخش اهداف ۲۶ مولفه، در بخش محتوا ۳۴ مولفه، در بخش روش تدریس ۱۱ مولفه و در بخش ارزشیابی ۷ مولفه شناسایی شد.

حتی سایر اشکال تدریس شود. این نوع برنامه‌درسی (برنامه‌درسی مبتنی بر آموزش کارآفرینی) بر این امر تمرکز دارد که دانش‌آموزان در دوران تحصیل بتوانند تا حدودی از قابلیت‌های کارآفرینی از جمله نگرش‌ها و مهارت‌های لازم نسبت به مشاغل را در آینده کسب نمایند(Aslani et al, 2023). پیشرفت توانمندی‌ها و ویژگی‌های کارآفرین در دانشجویان با استفاده از ظرفیت ارزشمند برنامه‌های درسی در طول دوره تحصیل، یک راهکار موثر و مطمئن برای ایجاد نگرش و شایستگی‌های کارآفرینانه در دانشجویان است (Nikfarjam et al, 2018). برنامه‌های درسی کارآفرینی باید بر قابلیت و شایستگی‌هایی مانند استقلال، ابتکار، خلاقیت و ریسک‌پذیری فراگیران تأکید کنند؛ نگرش‌های آموزشی فراگیران را نیز باید تشویق به تصمیم‌گیری، پذیرش و یادگیری از اشتباه کند(Bavafa et al, 2019)؛ همچنین باید فرصت رشد و توسعه مهارت‌های جدید و توانایی‌ها و قابلیت‌ها به جوانان داده شود و این مهارت‌ها باید در تمام سطوح آموزشی، بخصوص در برنامه‌ریزی های آموزشی و درسی آموزش عالی از طریق پژوهش‌های کاربردی و آموزش‌های عملی گسترش یابد(Najafi Moghadam nejad et al, 2020). به عبارتی هدف همه برنامه‌های درسی کارآفرین محور، تشویق فراگیران به توسعه دانش و شروع شغل و شایستگی‌ها در حوزه عملکرد و کارکردشان است (Harkema & Popescu, 2015; quoted in Samadi Miyar Kalai & Samadi Miyar Kalai, 2020).

علی‌رغم اهمیت رو به رشد کارآفرینی، لیکن بی‌توجهی نسبت به تدوین الگوی برنامه درسی کارآفرینانه و عناصر آن که متناسب با محیط، ساختار و فرهنگ سازمانی مراکز آموزشی و بومی نظام آموزشی ما باشد، آسیب‌های جدی به کارآفرینی وارد کرده است (Maheronaghsh et al, 2021). برنامه درسی کارآفرینی طرحی است که هر یک از عنصرهای برنامه درسی با مؤلفه‌های کارآفرینی مطابقت داشته باشد و دارای بُعدهایی است؛ که در آن محیط(اثر محیط بر رفتار

کارآفرینانه، می‌تواند نقش مهمی در ایجاد نگرش و شایستگی‌های کارآفرینانه در فراگیران ایفا کند (Bavafa et al., 2019). این برنامه‌ها باید بر قابلیت‌هایی مانند خلاقیت، ریسک‌پذیری، استقلال و ابتکار تأکید کنند و فرصت‌های لازم برای رشد و توسعه مهارت‌های جدید را فراهم آورند؛ با این وجود، علی‌رغم اهمیت روزافزون کارآفرینی، بی‌توجهی به تدوین الگوهای بومی و متناسب با فرهنگ و ساختار آموزشی ایران، آسیب به توسعه کارآفرینی را محتمل می‌سازد.

در چند دهه اخیر، پژوهش‌های متعددی در حوزه برنامه درسی کارآفرین محور در ایران انجام شده است. با این حال، فقدان یک مطالعه نظام‌مند که بتواند به تجمیع این پژوهش‌ها بپردازد، به وضوح احساس می‌شود. مرور نظام‌مند به عنوان روشی که امکان بررسی جامع و ساختارمند مطالعات پیشین را فراهم می‌کند، می‌تواند به شناسایی خلأهای پژوهشی، ارائه راهکارهای عملی و تدوین سیاست‌های آموزشی مؤثر در این حوزه کمک کند. بنابراین، انجام پژوهشی با عنوان "برنامه درسی کارآفرین محور: مرور نظام‌مند بر مطالعات انجام‌شده داخلی در سه دهه اخیر ایران" از اهمیت بالایی برخوردار است.

روش پژوهش

پژوهش کنونی با هدف مرور و بررسی یافته‌های برخی از پژوهش‌های حوزه برنامه درسی کارآفرین محور انجام شده است. بدین منظور از روش مرور نظام‌مند، با هدف درهم آمیختن، ترکیب و مقایسه یافته‌های پژوهش‌ها استفاده شده است. ساختار کلی یک مرور نظام‌مند عبارت است از جستجو و یافتن مطالعات مربوطه، ارزیابی آنها بر اساس معیارهای مشخص، تلفیق نتایج و ارائه یافته‌ها به‌طور موجز و شفاف. مراحل انجام مطالعه نظام‌مند در پژوهش حاضر عبارت است از:

مرحله اول) نوع مطالعه و روش اجرای پژوهش: پژوهش حاضر از نوع مطالعات ثانویه و روش اجرای آن مرور نظام‌مند است. مرور نظام‌مند جست‌وجوی جامع،

همچنین (Ahmadi moghim & Sakhdari, 2022) پژوهشی با عنوان "شناسایی چارچوب عناصر برنامه درسی آموزش کارآفرینی برای مدارس و آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای با روش فراترکیب" انجام داد و نتایج حاصل از بررسی‌ها نشان داد که اکثر مطالعات در سطح دانشگاه‌ها انجام شده و تعداد اندکی در حوزه مدارس و آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای صورت گرفته است. همچنین Bavafa et al (2021)، پژوهشی با عنوان "سنتز یک الگوی برنامه درسی کارآفرینی در رشته علوم تربیتی مبتنی بر شبکه تار عنکبوتی اکر" انجام داد. (Monavarifard et al 2019)، در پژوهشی با عنوان "واکاوی تأثیر مولفه‌های برنامه‌ی درسی بر روحیه‌ی کارآفرینی دانشجویان" بیان کردند که در روش‌های تدریس کارآفرینی باید به چگونگی ارائه‌ی دانش، تغییر نگرش و آموزش مهارت‌ها، چگونگی و میزان مشارکت یادگیرنده در امر یادگیری و چگونگی ارتباط یادگیرندگان با یکدیگر و با محیط توجه فراوان شود. همچنین Monavarifard et al (2017) در پژوهشی با عنوان "تبیین عناصر برنامه درسی کارآفرینی در دوره آموزش عمومی" به روش سنتز پژوهی انجام دادند.

همچنین در یک پژوهش خارجی مطالعه‌ای با عنوان "آموزش کارآفرینی به عنوان بخشی از برنامه درسی دانشگاهی: یک مرور نظام‌مند از وقایع و شواهد" در مورد برنامه درسی کارآفرینی مستخرج از کشورهای انگلستان، آفریقای جنوبی، هنگ کنگ، مالزی و نروژ انجام شد. نتایج این پژوهش نشان داد در بعد هدف (خودکارآمدی کارآفرینی و رهبری)، در بعد محتوا (خلاقیت، خطرپذیری، تعامل اجتماعی و مشاهدات، برنامه‌های چندرشته‌ای)، در نقش معلم (به عنوان فردی کارآفرین)، در بعد مواد و منابع (انتقال تجربه صنایع بیرونی به کلاس، استفاده از نرم افزارهای شبیه‌سازی) در ایجاد انگیزه و قصد کارآفرینی در دانشجویان مؤثر بوده‌اند (Kapil, 2015).

برنامه درسی کارآفرین محور به عنوان یکی از مؤثرترین راهکارها برای توسعه مهارت‌ها و ویژگی‌های

کامل و منظم پژوهش‌های پیشین در باب موضوعی خاص و ترکیب و ارزیابی این پژوهش‌ها است که براساس ضوابط از پیش تعیین شده‌ای صورت می‌گیرد و در نهایت به ارائه پیشنهادهایی ختم می‌شود.

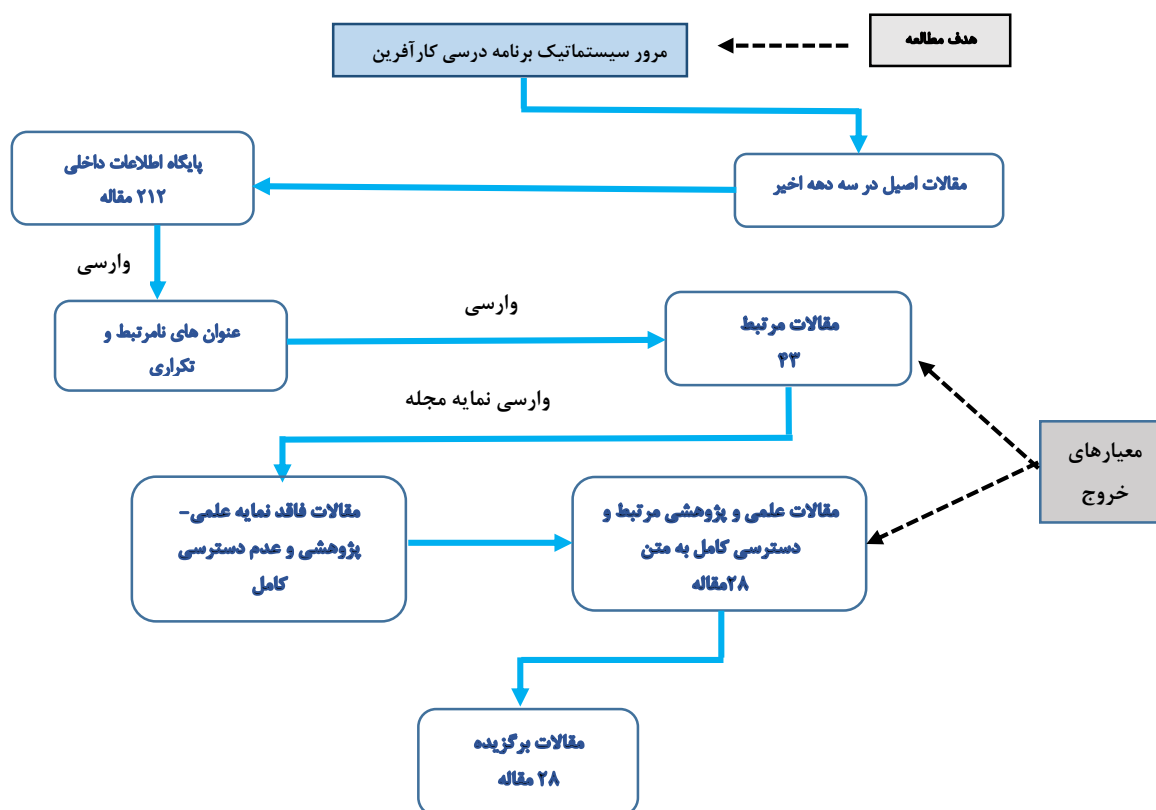
مرحله‌ی دوم جامعه آماری: جامعه آماری شامل تمام مطالعات علمی انجام شده‌ای است که به برنامه درسی کارآفرینی و یا کارآفرین‌محور پرداخته‌اند. پژوهشگران با استفاده از روش تمام سرشماری کلیه‌ی مطالعاتی را در بازه زمانی سه دهه‌ی اخیر (۱۳۷۱-۱۴۰۱) که قابلیت دسترسی تمام متن را داشتند گردآوری کردند. در گام نخست برای یافتن مطالعات مورد نظر از کلیدواژه‌های برنامه درسی کارآفرین‌محور، برنامه درسی آموزش کارآفرینی و برنامه درسی کارآفرینی در پایگاه داده‌ای علمی کشور "بانک اطلاعات نشریات کشور (magiran)، مجلات تخصصی نور (noormags)، پرتال جامع علوم انسانی (ensani)، مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (sid)، گوگل (google)، علم‌نت (Elmnet)، اسکالر (scholar) جست و جو و شناسایی شدند با توجه به هدف تحقیق منابع مرتبط حفظ و منابع غیرمرتبط حذف شد. که نهایتاً ۲۸ پژوهش مرتبط در بین سال‌های

۱۳۷۱ تا ۱۴۰۱ استخراج شد. در گام دوم براساس معیارهای ورود و خروج که مبتنی بر اهداف پژوهش، پژوهش‌های مرتبط انتخاب شدند. معیار انتخاب مقالات، انتشار یافته در زمینه برنامه درسی کارآفرینی، برنامه درسی آموزش کارآفرینی و برنامه درسی کارآفرین‌محور، زمان انجام پژوهش (۱۳۷۱-۱۴۰۱)؛ در دسترس بودن تمام متن و انتشار به صورت مقالات پژوهشی و ترویجی بود.

مرحله‌ی سوم استخراج اطلاعات: برای استخراج اطلاعات جدید، کاربرد استخراج داده‌ها (مشخصات مطالعات، مشخصات نویسندگان، از لحاظ روشی و یافته‌های مطالعه) طراحی و تنظیم و مبنای انتخاب و کدگذاری و حاشیه‌نویسی توسط پژوهشگران شد. لازم به ذکر است کل مقالات به دست آمده با در نظر گرفتن معیارهای ورود، ۲۱۲ مطالعه بود که پس از بررسی تمامی آنها و در نظر گرفتن معیارهای ورودی از منظر معیار عنوان، محتوا و اعتبار نهایتاً ۲۸ مطالعه استخراج و مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه در جدول ۳، جزئیات مراحل در بررسی نظام مند و شکل ۱ روند اجرای پژوهش را نشان می‌دهد:

جدول ۳: جزئیات مراحل در بررسی مطالعه حاضر

مقدار اطلاعات	وضعیت اسناد و مدارک
۲۱۲	تعداد اسناد و مقالات حاصل از جست و جو در پایگاه‌های اطلاعات بر اساس کلید واژه‌ها
۱۶۹	حذف اسناد نامرتبط و تکراری (مطالعه عناوین)
۴	حذف اسناد عدم دسترسی تمام متن به مقالات
۳۹	تعداد اسناد و مقالات مرتبط با پژوهش بر اساس مطالعه عنوان و معیارهای ورود به مطالعه
۱۱	تعداد اسناد و مقالات کمتر مرتبط با پژوهش بر اساس متن کامل اسناد
۲۸	تعداد اسناد و مقالات منتخب



شکل ۱: روند اجرای مطالعه

سه دهه اخیر بر می گردد. مطالعات و پژوهش های برنامه درسی کارآفرینی از سال ۸۱ تا ۹۰ از رشد نسبی و ملایمی برخوردار بوده (۷ اثر) اما از سال ۹۱ تا ۱۴۰۱ (۲۱ اثر) رشد سه برابری داشته است. به بیان دیگر ۱۰۰ درصد مطالعات و پژوهش های پیشین در دو دهه گذشته انجام شده است (۷۵٪ درصد مربوط به دهه ۱۴۰۱-۹۱ و ۲۵٪ مربوط به دهه ۹۰-۸۱). از طرفی دیگر در این بازه زمانی در سال های ۷۱ تا ۸۰ هیچ مطالعه ای مرتبط با موضوع در دسترس مشاهده نشد. نمودار ۱ روند زمانی بر اساس دهه و نمودار ۲، مقالات نهایی منتخب را بر اساس سال نشان می دهد:

مرحله ی پنجم) در نهایت پس از اتمام کدگذاری و مقایسه دقیق کاربرگ های مختص به هر یک از مطالعات، یافته ها براساس اهداف پژوهش، جمع و توصیف شدند.

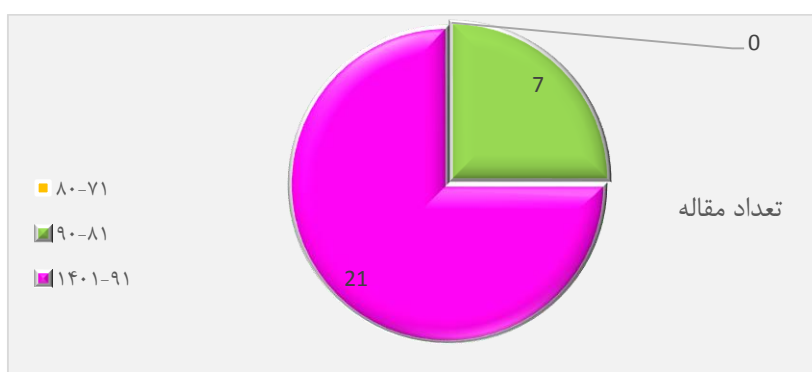
یافته ها

بخش یافته های پژوهش شامل بخش های زیر است:

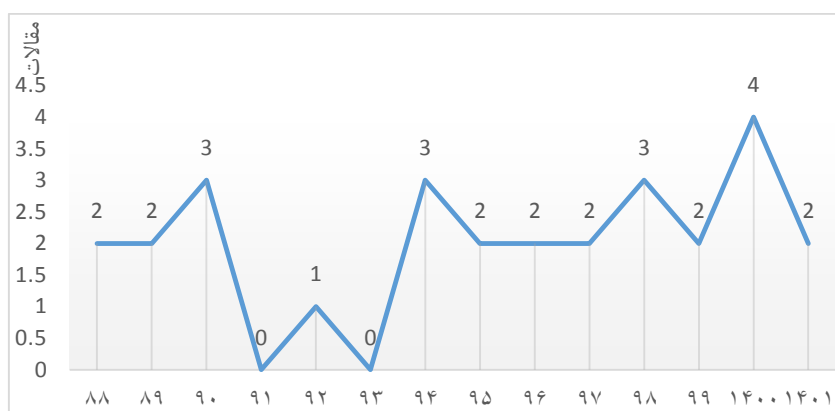
مشخصات کلی مطالعات و پژوهش های مورد مطالعه:

در بخش اول اطلاعات کلی در مورد مقالات انتخاب شده را ارائه می دهد؛

سیر زمانی مطالعات: در بررسی اولیه، زمان مطالعات منتشر شده در زمینه برنامه درسی کارآفرین به



نمودار ۱: روند زمانی مطالعات منتخب برنامه درسی کارآفرین محور بر اساس دهه



نمودار ۲: روند زمانی مطالعات منتخب برنامه درسی کارآفرین محور بر اساس سال انتشار

توزیع مقالات منتخب در مجلات: ۲۸ مقاله
منتخب در این مطالعه در ۲۱ مجله مختلف منتشر شده است همانطور که جدول مشاهده می‌شود بیشترین مقالات در مجلات "مطالعات برنامه درسی آموزش عالی" و "فصلنامه مهارت‌آموزی" منتشر شده است. توزیع مقالات انتخاب شده در مجلات در جدول ۵ نشان داده شده است.

جدول ۴: جمع‌بندی مقالات منتخب در مطالعه حاضر

مجله	تعداد	درصد	مجله	تعداد	درصد
دو فصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی	۳	٪۱۱	فصلنامه مشاوره شغلی و سازمانی	۱	٪۳٫۶
فصلنامه اندیشه‌های تازه در علوم تربیتی	۱	٪۳٫۶	ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی	۱	٪۳٫۶
فصلنامه علمی مهارت‌آموزی	۳	٪۱۱	پژوهش در برنامه ریزی درسی	۱	٪۳٫۶
فصلنامه علمی-پژوهشی توسعه‌ی آموزش جندی شاپور	۱	٪۳٫۶	نشریه علمی آموزش عالی ایران	۱	٪۳٫۶
پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی	۱	٪۳٫۶	پژوهش نامه‌ی آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان	۱	٪۳٫۶
تحقیقات مدیریت آموزشی	۲	٪۷	Journal Of School Administrarion	۱	٪۳٫۶
اندیشه‌های نوین تربیتی	۱	٪۳٫۶	فراسوی مدیریت	۱	٪۳٫۶
فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران	۲	٪۷	دو فصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی	۲	٪۷
فصلنامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی	۱	٪۳٫۶	فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی	۱	٪۳٫۶

۳,۶٪	۱	فصلنامه علمی رویکردهای پژوهشی کارآفرینانه در کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان	۳,۶٪	۱	فصلنامه مطالعات پیش دبستان و دبستان
۳,۶٪	۱	مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند			

یافته‌های تحلیلی:

در این بخش به بررسی محتوایی مقالات منتخب از حیث تأیید شده نهایی بر اساس یافته‌های مقالات منتخب و نوع و روند پژوهش و همچنین یافته‌های پژوهش به بیان روش شناسی بیان می‌کند:

جدول ۵: نام مجلات انتشار یافته مقالات منتخب

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
۱	ارزیابی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی	Moradi Pardanjani & Jafari (2013)	ارزیابی میزان اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی در دانشگاه آزاد اسلامی	از نوع تحقیقات توصیفی، بررسی ادبیات موضوع و استفاده از ابزار پرسشنامه؛ جامعه آماری اساتید کارآفرینی و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی که درس کارآفرینی را گذرانده‌اند که مجموعاً ۱۰۸ و ۱۰۴۳ به ترتیب به روش تصادفی و نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند.	برنامه درسی کارآفرینی در دانشگاه آزاد اسلامی در مولفه‌های محتوا و دستیابی به هدف، روش تدریس، روش ارزشیابی، توانایی مدرسان، تحریک انگیزه‌های کارآفرینانه دانشجویان، پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان و همچنین آموزش مهارت‌های اساسی به دانشجویان جهت راه‌اندازی کسب و کارهای کارآفرینانه به‌صورت اثربخش عمل کرده است.
۲	بررسی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی از دیدگاه دانش‌آموختگان دانشگاه تهران و مدیران کارآفرین شهر تهران به منظور فراهم نمودن الگوی مناسب برنامه درسی دوره کارشناسی علوم تربیتی	Oladian et al (2010)	بررسی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی به منظور فراهم نمودن الگوی مناسب برنامه درسی دوره کارشناسی علوم تربیتی	از نوع تحقیقات کاربردی و به روش زمینه‌ای؛ جامعه آماری کلیه دانش‌آموختگان دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران و مدیران کارآفرین شهر تهران به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و تعداد حجم نمونه برای هر گروه ۶۳ نفر با استفاده از ابزار پرسشنامه محقق ساخته؛ تجزیه و تحلیل با استفاده از آزمون‌های آمار توصیفی و استنباطی (spss)	یافته‌ها نشان داد که دیدگاه دانش‌آموختگان و مدیران کارآفرین در توجه به اهداف و مفاهیم آموزشی، توجه به فرآیند آموزش، توجه به منابع انسانی و امکانات آموزشی، ارزشیابی آموزشی، ریسک‌پذیری افراد، انگیزه پیشرفت (نیاز به موفقیت)، خلاقیت افراد و منبع کنترل فردی در برنامه درسی کارآفرینی رشته علوم تربیتی تاثیر دارد.

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
۳	طراحی الگوی ارزشیابی برنامه درسی کارآفرینی در دانشگاه‌ها و ارزیابی آن از دیدگاه متخصصان برنامه درسی	Kamali (2022)	طراحی الگوی ارزشیابی کارآفرینی در رشته آموزش	از نوع تحقیقات آمیخته و کاربردی و استفاده از روش زمینه‌ای؛ جامعه آماری شامل اساتید و متخصصان برنامه‌ریزی درسی و کارآفرینی شاغل در دانشگاه‌های دولتی شهر تهران؛ که به روش تصادفی نظام مند ۱۸۲ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند، گردآوری داده‌ها از روش پیمایش و از ابزار پرسشنامه استفاده شد. برای اجرای پژوهش و تحلیل داده‌ها از روش‌های تحلیل متون، آمار توصیفی و آمار استنباطی (آزمون خی دو) استفاده شده است.	روش‌های ارزشیابی مناسب در الگوی برنامه درسی کارآفرینی با توجه به سه مؤلفه دانش شامل ارائه بازخورد به دانشجویان برای بهبود یادگیری و رشد فردی، ارائه تصویری روشن از آنچه دانشجوی آموخته است. بر اساس مؤلفه نگرش شامل تشخیص نقاط قوت و ضعف یادگیری دانشجویان، تدوین معیار استاندارد برای ارزشیابی پیامدهای برنامه آموزش کارآفرینی، ارزشیابی میزان تغییر نگرش دانشجویان، توجه به اصلاح فرایندها و شیوه‌های مورد عمل در جریان آموزش‌ها، ایجاد نگرش مثبت نسبت به ارزشیابی نتایج عملکرد حاصل از اجرای آموزش‌ها و بر اساس مؤلفه مهارت شامل ارزشیابی بر اساس انجام پروژه‌های فردی و گروهی، ارزیابی قابلیت‌های فردی با تاکید بر خودارزیابی برای تعیین پتانسیل کارآفرینی، تصمیم‌گیری درباره ارتقاء یافتن دانشجو در درس‌ها بیان شد.
۴	طراحی و اعتبارسنجی الگوی درس کارآفرینی برای دوره کارشناسی آموزش ابتدایی مبتنی بر ویژگی‌های ذهنی روانی کارآفرینان آموزشی	Kamali et al (2020)	با هدف طراحی برنامه درسی کارآفرینی برای دانشجویان دوره کارشناسی ابتدایی	از نوع تحقیقات آمیخته؛ جامعه آماری شامل ۳۴۹ نفر در دو گروه صاحب‌نظران برنامه درسی دانشگاه‌های دولتی و آزاد اسلامی شهر تهران و متخصصان کارآفرینی بود. نمونه آماری با استفاده از جدول تصادفی مورگان	ارائه الگوی نظری برنامه درسی کارآفرینی برای دانشجویان رشته آموزش ابتدایی (اهداف برنامه درسی، محتوای برنامه درسی، روش ارزشیابی برنامه درسی و روش تدریس برنامه درسی). بر اساس یافته‌ها، تمامی

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
				۱۸۲ نفر انتخاب شد با استفاده از ابزار پرسشنامه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی (SPSS)	عناصر مدل برنامه درسی کارآفرینی شامل هدف، محتوا، روش آموزش و روش ارزیابی بر اساس نظرات خبرگان معتبر بود. همچنین، تفاوت معنی داری بین نظرات گروه‌ها در مورد اهمیت این عناصر وجود نداشت.
۵	مطالعه تطبیقی برنامه درسی آموزش کارآفرینی در قلمرو رشته‌های کارشناسی علوم اجتماعی و رفتاری در دانشگاه تهران با دانشگاه های پشرو جهان	Hakimzadeh et al (2016)	مطالعه تطبیقی برنامه درسی آموزش کارآفرینی در قلمرو رشته‌های کارشناسی علوم اجتماعی و رفتاری در دانشگاه های تهران با دانشگاه های پشرو جهان	جامعه آمار شامل دانشگاه‌های پیشرو و موفق در عرصه آموزش کارآفرینی با توجه به جدیدترین رتبه‌بندی موسسه‌های معتبر جهانی؛ نمونه مورد بررسی دانشگاه های پنسیلوانیا، مرلند، کالیفرنیا و هاروارد که به روش نمونه‌گیری هدفمند و با توجه به دسترسی به مدارک و اسناد انتخاب شدند که با برنامه درسی در قلمرو رشته‌های کارشناسی علوم اجتماعی و رفتاری دانشگاه تهران مقایسه شد.	برنامه درسی آموزش کارآفرینی دانشگاه تهران متفاوت از دانشگاه‌های مورد مطالعه است و در دانشگاه‌های پیشرو عناصر برنامه درسی کارآفرینی بر مبنای رویکرد شایستگی محور طراحی شده است در صورتی که در دانشگاه تهران طراحی برنامه درسی بر مدل سنتی و موضوع محور مبتنی است. برنامه درسی کارآفرینی دانشگاه تهران بر یادگیری سطح دانش و فهمیدن تاکید دارد؛ در محتوا برنامه درسی همسو با اهداف در پی ایجاد دانش و آشنایی دانشجویان با یک سری مطالب نظری است؛ در راهبردهای یاددهی- یادگیری با توجه به مدل سنتی فرصت‌ها مناسب برای فعالیت‌های یادگیری کارآفرین تدارک دیده نشده است؛ در ارزشیابی بر روش‌های کمی و آزمون پایان ترم تاکید دارد.
۶	طراحی و اعتباربخشی مدل برنامه ریزی کارآفرینی اجتماعی در آموزش عالی ایران	hosseini et al (2022)	طراحی و اعتباربخشی مدل برنامه درسی کارآفرینی اجتماعی در آموزش عالی	بخش کیفی با استفاده از روش تحلیل محتوا با رویکرد قیاسی و در بخش کمی از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد؛	در این مطالعه به بیان عناصر برنامه درسی، ویژگی هر عنصر (عنصر منطق، عنصر اهداف، عنصر محتوا، عنصر

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
				مشارکت‌کنندگان در بخش کیفی شامل ۴ گروه، متخصصان کارآفرینی، برنامه‌ریزان درسی، جامعه‌شناسی و کارآفرینی اجتماعی و با روش گلوله برفی جامعه آماری در بخش کمی شامل دانشجویان کارآفرینی و متخصصین کارآفرینی اجتماعی و با روش هدفمند و در دسترس بود. طراحی و تدوین شد.	فعالیت‌های یادگیری، عنصر مدرس، عنصر مواد و منابع، عنصر زمان، عنصر مکان، عنصر گروه‌بندی و عنصر ارزشیابی) از دیدگاه متخصصان برنامه درسی پرداخته شد. در پایان مدل نهایی برنامه درسی کارآفرینی اجتماعی در آموزش عالی با ۸۷ عنوان در قالب عناصر دهگانه اکر، طراحی و تدوین شد.
۷	طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی کارآفرینی هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای	Yousefipour et al (2021)	طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی کارآفرینی برای دانش‌آموزان هنرستان‌های فنی و	پژوهش از نوع روش توصیفی- پیمایشی است. جامعه آماری شامل متخصصان و صاحب‌نظران حوزه برنامه درسی و کارآفرینی بودند که با روش نمونه‌گیری هدفمند تعداد ۲۹۰ نفر انتخاب شدند. برای ارزیابی کارآفرینی درگام اول چارچوب کارآفرینی تدوین شد، درگام دوم براساس آن ابزار(پرسشنامه محقق ساخته) ارزیابی مؤلفه‌های کارآفرینی در برنامه درسی هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای ساخته شد. در نهایت از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد.	کارآفرینی شامل سه مؤلفه کلی شناختی، مهارتی و نگرشی است. اهداف کارآفرینی آشنایی با مفاهیم دانش، انگیزه، مهارت کارآفرینانه است. محتوای آن مبانی نظری کارآفرینی؛ یادگیری و مدیریت کسب و کار و ارتباطات، ویژگی‌ها و مهارت‌های شخصیتی کارآفرینان بود. رویکردهای فعال تدریس؛ روش‌های ارائه مستقیم و کاربردی و عملیاتی مناسب‌اند. همچنین رویکردهای ارزشیابی؛ روش‌های ارزیابی حیطه دانش، نگرش، و مهارت حائز اهمیت هستند و در نهایت یافته‌های پژوهش نشان داد که وضعیت کارآفرینی از حد متوسط پایین‌تر است.
۸	سنن یک الگوی برنامه درسی کارآفرینی در رشته علوم تربیتی مبتنی بر شبکه تار عنکبوتی اکر	Bavafa et al (2021)	ارائه یک الگوی برنامه درسی کارآفرینی در رشته علوم تربیتی	با روش سنن پژوهی انجام شد و ۱۸۳ مقاله (۷۵ مقاله فارسی و ۱۰۸ مقاله انگلیسی) به فرایند سنن پژوهی وارد شد. پس از دستیابی به عناصر برنامه	ارتقای شایستگی‌های کارآفرینی در دانشجویان و تقویت قصد کارآفرینی در آن‌ها از مهمترین اهداف برنامه درسی کارآفرینی است. محتوا

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
				درسی کارآفرینی منطبق بر ۱۰ عنصر مدل اکر، روایی محتوایی عناصر به دست آمده بررسی و الگوی حاصل با روش دلفی اعتباربخشی شد و الگوی نهایی طراحی و تدوین گردید.	بایستی رویکردی منعطف و مبتنی بر نیاز داشته باشد. اختصاص زمان و مکان مناسب، حمایت از ایده‌های کارآفرینانه، کار گروهی دانشجویی بر روی پروژه‌های واقعی کارآفرینی و استفاده از روش‌های مختلف ارزشیابی از ضروریات برنامه درسی کارآفرینی هستند. در چنین فرآیندی، دانشجو نقشی فعال داشته و استاد تسهیل کننده یادگیری است.
۹	تبیین عناصر برنامه درسی کارآفرینی در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای	Jamali Zavareh et al (2015)	طراحی برنامه درسی کارآفرینی بر مبنای الگوی عناصر برنامه درسی	روش کار مطالعه توصیفی - تحلیلی است و برای گردآوری اطلاعات از کتاب‌ها و مقالات معتبر استفاده شد.	یافته‌های مطالعه به بیان عناصر برنامه درسی کارآفرینی بر اساس نوع آموزش (هدف، محتوا، راهبردهای یاددهی-یادگیری و ارزیابی) پرداخت همچنین نتایج این پژوهش نشان داد که بنا بر دیدگاه اکثر صاحب‌نظران، کارآفرینی، فرایندی قابل آموزش بوده و بنابراین باید در برنامه درسی دانش‌آموزان به خصوص دوره‌های فنی حرفه‌ای گنجانده شود. علاوه بر آن، برای اینکه برنامه درسی کارآفرینی نتیجه مطلوب داشته باشد باید قبل از آموزش درباره عناصر آن تصمیم‌گیری شود.
۱۰	بررسی عناصر طراحی برنامه درسی کارآفرینی بر اساس رویکرد تطبیقی	Mortezanejad et al (2017)	بررسی عناصر طراحی برنامه درسی آموزش کارآفرینی (اهداف کلان، محتوا، فعالیت‌های یادگیری و نقش معلم) بر اساس	با هدف مطالعه تطبیقی در جهت محک زدن نظام آموزشی در مقایسه به نظام‌های دیگر؛ پژوهش مبتنی بر رویکرد خرد است، در این رویکرد یک یا	بر اساس یافته‌ها؛ در اسناد بالادستی ایران، اهداف و شایستگی‌های کارآفرینانه مورد توجه‌اند، ولی شرایط و امکانات اجرایی لازم برای تحقق این اهداف

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
			اسناد ایران و هفت کشور پیشرو	چند حوزه مشخص در نظام آموزشی با چند کشور متفاوت به صورت نظام مند و با تاکید بر شباهت‌ها و تفاوت‌ها باهم مقابله می‌شوند و در انتها از روش تحلیل محتوای کیفی برای پاسخ به پرسش‌های پژوهش استفاده شد. در این مطالعه به بیان عناصر طراحی برنامه درس آموزش کارآفرینی در ایران و مقایسه با هفت کشور پیشرو (بلژیک، هلند، فنلاند، ایالت متحده آمریکا، ایالت شانگ‌های چین، کره جنوبی و سنگاپور) پرداخته شد.	فراهم نشده‌اند. محتوای مرتبط با کارآفرینی در ایران در مقایسه با سایر کشورهای پیشرو بسیار محدود است؛ به علاوه در ایران بیشتر بر محتوای مستقل و کتاب‌های با عنوان کارآفرینی تکیه شده است، در حالی که در سایر کشورهای پیشرو محتوای تلفیقی و بین رشته‌ای و پرورش شایستگی‌های کارآفرینانه در دروس مختلف مورد توجه است. فعالیت‌های یادگیری، برخلاف کشورهای پیشرو، اغلب محدود به مدرسه و فعالیت‌های کارورزانه در محیط کار واقعی و انجام پروژه‌های فردی و گروهی کسب و کار مورد غفلت‌اند، همچنین نقش معلم، اجرای فعال برنامه درسی است؛ در حالی که در کشورهای پیشرو معلم اختیارات فراوانی در انتخاب و تدوین برنامه‌های درسی دارد.
۱۱	موقعیت برنامه درسی کارآفرینی در دانشکده کشاورزی دانشگاه‌های بوعلی سینا، رازی و کردستان	Movahedi et al (2016)	بررسی و مقایسه نظر دانشجویان رشته‌های کشاورزی درباره وضعیت موجود و مناسب برنامه‌ی درسی کارآفرینی	پژوهش کاربردی از نوع توصیفی-تحلیلی بود که با استفاده از روش میدانی انجام گرفت. جامعه‌ی آماری این مطالعه را ۱۲۲ تن دانشجویان رشته‌های مختلف کشاورزی در سه دانشگاه بو علی سینا، همدان، رازی کرمانشاه و کردستان که درس یادشده را در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲ گذرانده بودند؛ که به دلیل محدودیت جامعه آماری از روش تمام	مطابق یافته‌ها وضعیت ارائه درس کارآفرینی از نظر دانشجویان مزبور در زمینه‌های هدف‌ها، محتوا، روش‌های تدریس و ارزشیابی نامناسب بوده است. همچنین بین وضع موجود و مطلوب برنامه‌ی این درس در زمینه‌های هدف، محتوا و روش تدریس تفاوت معنی داری وجود داشت. دانشجویان مورد مطالعه

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
				سرشماری استفاده؛ و از ابزار پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد.	بر این باور بودند که محتوای درس کارآفرینی کشاورزی باید شامل مدیریت واحدهای کسب و کار متناسب با هدف‌های رشته‌های کشاورزی بوده، این درس به صورت کاربردی بوده و با استفاده از روش‌های عملی، گفتگو و کارگاهی و دعوت از کارآفرینان برای مشارکت در ارائه درس باشد.
۱۲	طراحی الگوی برنامه درسی کارآفرینی برای کودکان پیش از دبستان و ارزشیابی آن از دیدگاه متخصصان برنامه درسی، کارآفرینی و مربیان	Sabzeh (2015)	طراحی الگوی برنامه درسی کارآفرینی برای کودکان پیش از دبستان و ارزشیابی آن از دیدگاه متخصصان برنامه درسی، کارآفرینی و مربیان	این مطالعه به لحاظ هدف، کاربردی؛ و روش انجام آن، زمینه‌ای است. جامعه آماری مورد مطالعه شامل کلیه متخصصان برنامه‌ریزی درسی و متخصصان کارآفرینی شاغل در دانشگاه‌های دولتی شهر تهران و دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران و مربیان شاغل در مراکز پیش از دبستان شهر تهران است. نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده که در مجموع ۲۰۸ نفر انتخاب شدند که با ابزار پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد و در نهایت برای تجزیه و تحلیل از شاخص‌های آمار توصیفی و آماری استنباطی (خی دو) استفاده شد.	نتایج نشان داد منظور از کارآفرینی برای کودکان پیش از دبستان فقط آموزش کسب و کار نیست، بلکه کارآفرینی به عنوان یک نگرش و سبک زندگی، در قالب الگوی برنامه درسی کارآفرینی و بر پایه سه مؤلفه اصلی دانش، نگرش و مهارت کارآفرینی برای کودکان پیش از دبستان طراحی شده و محورهای اصلی آن براساس ویژگی‌های رشدی کودکان از قبیل: خلاقیت، تمایل به کار و تلاش مستمر، کنجکاوی، پویایی و فعالیت مداوم، مثبت‌اندیشی، استقلال طلبی، میل به موفقیت و مسئولیت‌پذیری تنظیم شود. براساس یافته‌های این تحقیق، آموزش کارآفرینی در قالب الگوهای برنامه درسی، از سنین قبل از دبستان، جهت زمینه‌سازی و پرورش کودکانی خودشکوفای، کارآمد و مستقل پیشنهاد شده است.

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
۱۳	بررسی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی شاخهٔ کار دانش متوسطه	Arefi et al (2010)	بررسی اثربخشی برنامه درسی کارآفرینی از بعد دستیابی به اهداف و مطابقت روش‌های تدریس و ارزشیابی با روش‌های پیشنهاد شده در راهنمای تدریس	از نوع تحقیقات توصیفی-پیمایشی؛ جامعه آماری هنرآموزان (معلمان) درس کارآفرینی شاخه کار دانش است که ۷۳ نفر به عنوان نمونه بر اساس جدول مورگان به شیوه تصادفی ساده انتخاب شد. همچنین از بین ۱۳۵۹۵ نفر هنرجوی (دانش آموز) سال سوم شاخه کار دانش در ۶ رشته هنرستان، طبق جدول مورگان ۴۱۸ نفر بر اساس روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب شدند؛ که با استفاده از ابزار پرسشنامه محقق ساخته، ۴۹ پرسشنامه از گروه هنرآموزان (معلمان) و ۴۰۳ پرسشنامه از گروه هنرجویان بدست آمد؛ و در نهایت با استفاده از آمار توصیفی و آمار استنباطی تجزیه و تحلیل شدند.	یافته‌ها بیان داشتند که نظرات هنرآموزان و هنرجویان حاکی از آن است که برنامه درسی از بعد دستیابی به اهداف (افزایش اطلاعات و مهارت‌های کارآفرینی در هنرجویان) اثربخش عمل کرده است. همچنین اظهارات هنرآموزان در مورد روش‌های تدریس مورد استفاده نشان‌دهنده مطابقت این روش‌ها با روش‌های پیشنهاد شده می‌باشد، درحالی اظهارات هنرجویان نشان دهنده آن است که میانگین روش‌های تدریس مورد استفاده در کلاس کمتر از حداقل میانگینی است که برای آن در نظر گرفته شده است. هنرآموزان و هنرجویان در مورد روش‌های ارزشیابی نیز اعلام کرده اند که روش ارزشیابی با روش‌های پیشنهاد شده مطابقت دارد.
۱۴	برنامه درسی آموزش کارآفرینی: هدف، محتوا، روش تدریس و شیوه ارزشیابی	Sharafi et al (2011)	بررسی برنامه درسی آموزش کارآفرینی از نظر هدف، محتوا، روش تدریس و شیوه ارزشیابی و وضعیت موجود آموزش کارآفرینی در ایران	مطالعه ادبیات و مبانی نظری مرتبط با کارآفرینی در نظام‌های آموزش عالی تا به طور اساسی به این پرسش‌ها پاسخ داده شد: ۱. آیا کارآفرینی قابل آموزش است؟ ۲. دلایل موافقان و مخالفان آموزش کارآفرینی در هر یک از بخش‌های فوق، اعم از قابل آموزش و غیرقابل آموزش چیست؟ ۳. در صورتی که کارآفرینی قابل آموزش است چه جنبه‌های یا بخش‌های از آن قابل	یافته‌ها نشان داد که بین آموزش و کارآفرینی رابطه تنگاتنگی وجود دارد. هدف آموزش کارآفرینی باید آماده کردن فرد برای ورود به دنیای واقعی کارآفرینی باشد. در بعد روش تدریس روش‌هایی همچون: سخنرانی، طرح کسب و کار، دعوت از کارآفرینان مهمان، شروع کسب و کار توسط دانشجویان، بازی‌های کسب و کار،

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
				آموزش است؟ ۴. اهداف و محتوای آموزش کارآفرینی چه باید باشد؟ و روش‌ها و شیوه‌های آموزشی موردنیاز برای تحقق آموزش اثربخش کارآفرینی کدامند؟ ۵. شیوه‌های ارزشیابی آموزش کارآفرینی و چالش‌های مرتبط با آن کدامند؟ همچنین در نهایت وضعیت موجود آموزش کارآفرینی در ایران مورد بررسی قرار گرفت.	تیم‌ها و شبکه‌های دانشجویان و... بیان شد.
۱۵	تبیین سازگاری و مسیر گذر چارچوب مطلوب عناصر برنامه درسی آموزش کارآفرینی در آموزش عالی از ایدئولوژی‌های برنامه درسی اسکایرو	Malekipour et al (2019)	تبیین سازگاری و مسیر گذر چارچوب مطلوب عناصر برنامه درسی آموزش کارآفرینی در آموزش عالی از ایدئولوژی‌های برنامه درسی اسکایرو	از نوع تحقیقات آمیخته با هدف کاربردی و از نظر روش گردآوری اطلاعات توصیفی- استنتاجی و تحلیل محتوا است؛ ابزار جمع آوری اطلاعات چک لیست تحلیل محتوا برای انطباق با جداول شش‌گانه (هدف، محتوا، یادگیرنده، تدریس، ارزشیابی) و ارزشیابی نیز از مسیر یادگیرنده محور تبیین می‌شود؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که اساتید، مؤلفان و طراحان برنامه درسی آموزش کارآفرینی برای دستیابی و کاربست چارچوب مطلوب عناصر برنامه درسی آموزش کارآفرینی در آموزش عالی باید دیدگاه خود را در عنصر هدف با ایدئولوژی برنامه درسی کارایی اجتماعی و در عناصر برنامه درسی با ایدئولوژی یادگیرنده محور تطبیق دهند.	یافته‌ها نشان داد که مسیر گذر چارچوب مطلوب عناصر برنامه درسی آموزش کارآفرینی در آموزش عالی در عنصر هدف برنامه درسی از مسیر کارایی اجتماعی و یادگیرنده محور تبیین می‌شود؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که اساتید، مؤلفان و طراحان برنامه درسی آموزش کارآفرینی برای دستیابی و کاربست چارچوب مطلوب عناصر برنامه درسی آموزش کارآفرینی در آموزش عالی باید دیدگاه خود را در عنصر هدف با ایدئولوژی برنامه درسی کارایی اجتماعی و در عناصر برنامه درسی با ایدئولوژی یادگیرنده محور تطبیق دهند.
۱۶	شناسایی چارچوب عناصر برنامه درسی آموزش	Ahmadimoghimi & Sakhdari (2021)	مطالعه بررسی عناصر چهارگانه برنامه	از نوع مقالات مروری و حوزه بررسی منابع	نتایج نشان داد که اکثر مطالعات در سطح

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
	کارآفرینی برای مدارس و آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای با روش فراترکیب		درسی آموزش کارآفرینی (اهداف، محتوا، راهبردهای تدریس و روش‌های ارزشیابی) برای مدارس و آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای	پایگاه‌های اطلاع‌رسانی داخلی و خارجی و ابزار جمع‌آوری اطلاعات فیش‌برداری از کلیه منابع مکتوب و دیجیتال (از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰) بوده است. محقق با استفاده از روش فراترکیب، تلاش نموده است تا یافته‌های پژوهش‌های کمی و کیفی مرتبط داخلی و خارجی در هر یک از عناصرکنار هم گرد آورده. در این راستا ۲۷۳ سند در حوزه آموزش کارآفرینی ارزیابی و در پایان ۶۷ سند انتخاب و مورد تحلیل قرار گرفت.	دانشگاه‌ها انجام شده و تعداد اندکی در حوزه مدارس و آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای صورت گرفته است. همچنین نتایج این بررسی نشان داد که بیشترین توجه به اهداف و محتوا و کمترین تاکید بر روش‌های ارزشیابی شده است. بر همین اساس با الهام از مطالعات بررسی شده در مطالعه، چارچوب برنامه درسی آموزش کارآفرینی مدارس و آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای ترسیم شده است.
۱۷	برنامه درسی کارآفرین محور راهبرد بحران هویت در آموزش عالی (مورد مطالعه: فارغ‌التحصیلان رشته علوم تربیتی)	Shojaei et al (2019)	بررسی و تعیین نقش برنامه درسی کارآفرین محور به عنوان راهبرد بحران هویت در آموزش عالی (مورد مطالعه: فارغ‌التحصیلان رشته علوم تربیتی)	از نوع تحقیقات آمیخته (کمی و کیفی)؛ و جامعه آماری شامل اساتید حوزه کارآفرینی و فعالان بخش کارآفرینی و دانشجویان رشته علوم تربیتی در سطح شهر تهران تشکیل؛ که ۲۳ نفر از استادان و کارآفرینان و فارغ‌التحصیلان رشته علوم تربیتی با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب و در بخش کمی ۱۲۵ نفر از اساتید و کارآفرینان و فارغ‌التحصیلان رشته علوم تربیتی با استفاده از جدول مورگان با روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شد. در بخش کیفی مصاحبه با خبرگان، و در بخش کمی از ابزار پرسشنامه نیمه ساختاریافته استفاده شد. در تجزیه و تحلیل در بخش کیفی از روش تحلیل درون مایه استفاده شد.	نتایج مطالعه نشان داد که در این مطالعه متغیرهای سیاست‌گذاری و مدیریت حرفه‌ای کسب و کار آموزشی و یادگیری، مدیریت فناوری اطلاعات، تصمیم‌گیری و حل مسئله، تعاملات و ارتباطات مؤثر، مدیریت رهبری و مدیریت یادگیری و توسعه منابع انسانی اثر مستقیم و مثبت معناداری بر ساختار برنامه درسی مبتنی بر کارآفرینی در رشته علوم تربیتی دارد. این مطالعه می‌تواند نقش مهمی را در جهت‌گزینی و غربالگری مربیان کسب و کار، طراحی و استانداردسازی برنامه‌های آموزشی، تدوین سرفصل‌های دوره‌های آموزشی، اجرا و ارزشیابی میزان اثربخشی برنامه‌ها و فعالیت‌های

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
					پرورش فارغ التحصیلان کارآفرین سودمند باشد.
۱۸	طراحی انگاره‌ی نظری برنامه درسی با رویکرد کارآفرینی برای درس فارسی دوره ابتدایی	Modaresi Saryazdie et al (2018)	ارائه‌ی الگوی برنامه درسی کارآفرین محور در درس فارسی دوره‌ی ابتدایی	از نوع تحقیقات کاربردی؛ از روش تحلیلی و زمینه‌ای استفاده و برای گردآوری منابع برای الگوی حاضر، پس از مطالعه‌ی اهداف درس فارسی دوره‌ی ابتدایی و منابع پایگاه‌های اطلاعاتی از سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۷ جستجو و حدود ۱۵۰ منبع گردآوری شد، پس از بررسی کامل در مجموع ۴۰ منبع مرتبط با موضوع شناسایی شد. روش طراحی الگوی پیشنهادی، تحلیل و استنتاج نظری بود و با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. جامعه آماری کلیه‌ی متخصصان برنامه‌ی درسی (۳۱ نفر) و متخصصان کارآفرینی (۱۸ نفر) شهر یزد (اساتید دانشگاه‌های یزد) تشکیل شد.	در این مطالعه، ابتدا اهداف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری و روش ارزشیابی برنامه‌ی درسی کارآفرینی بر اساس سه مؤلفه‌ی دانش، نگرش و مهارت کارآفرینی تنظیم و پس از بررسی و جمع‌بندی مطالعات و نظریه‌های مختلف در این رابطه و همچنین توجه به برنامه‌ی درسی درس فارسی دوره‌ی ابتدایی و ویژگی‌های فراگیران، عناصر برنامه‌ی درسی پیشنهادی (هدف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری و ارزشیابی) ارائه شد.
۱۹	قابلیت‌سنجی برنامه درسی کارآفرین در آموزش عالی: مطالعه موردی آموزشکده فنی و حرفه‌ای شهر شیراز	Shekari et al (2010)	تبیین تاثیر متغیرهای استقلال‌طلبی، کنترل درونی، ریسک‌پذیری، انگیزه پیشرفت و خلاقیت در هنرآموزان رشته‌های فنی و حرفه‌ای به منظور افزایش این قابلیت‌ها	روش مطالعه توصیفی-پیمایشی؛ جامعه آماری هنرآموزان منطقه ۲ شیراز بود. برای برآورد واریانس جامعه و تعیین حجم نمونه ابتدا یک گروه ۳۰ نفری از هنرآموزان به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده از جدول مورگان انتخاب و از طریق توزیع پرسشنامه در بین آن‌ها واریانس محاسبه شد؛ براساس واریانس و فرمول حجم نمونه با روش نمونه‌گیری	یافته‌ها نشان داد کارآفرینی در زمینه استقلال‌طلبی، کنترل درونی، انگیزه پیشرفت و خلاقیت بالاتر از میانگین است؛ و مهمترین ویژگی کارآفرینان استقلال‌طلبی و انگیزه پیشرفت بالا است که باید از طریق برنامه‌ریزی و مطالعات تطبیقی و نیز الگوگیری از کشورهای دیگر بستر کار را فراهم کرد. اما نمرات ریسک‌پذیری از متوسط

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
				تصادفی طبقه‌ای تعداد ۳۰۰ نفر انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل پرسشنامه محقق ساخته است؛ تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق آزمون t تک‌متغیره و با نرم افزار spss انجام گرفت.	نمره معیار پایین‌تر بوده است.
۲۰	تدوین برنامه درسی کارآفرینی برای کودکان کار در مدارس	Kavehpisheh et al (2022)	تدوین مدل برنامه درسی کارآفرینی در مدارس برای کودکان کار	روش تحقیق کیفی با رویکرد نظریه زمینه‌ای استفاده شده و داده‌ها از طریق ۲۰ مصاحبه نیمه ساختاریافته با اساتید منتخب از طریق نمونه‌گیری هدفمند جمع‌آوری شد.	یافته‌های این مطالعه مدلی پنج بعدی، ۱۲ دسته اصلی و ۲۸ زیرمجموعه تدوین و اعتبارسنجی شد. دسته بندی‌ها به شرح زیر است: شرایط علی جامعه (اقتصاد دانش بنیان، کارآفرینی، تغییر ماهیت شغل، دسترسی سریع به شغل، دید پویا به شغل، اشتراک دانش، مهارت‌ها تجزیه‌پذیری). شرایط زیربنایی (شبکه‌سازی، سرمایه فکری در هم تنیده، دانش در هم ادغام). عوامل مداخله‌گر (پذیرش کارآفرینی، تئوری‌های توطئه، مداخله سیاسی نامناسب، نگاه کج‌روانه نسبت به کارآفرینی، تعصب علیه کارآفرینی کودکان کار). استراتژی‌ها (آموزش پویا، آموزش بین رشته‌ای، آموزش مدرسه، آموزش موضوعی، تحصیلات تک بعدی). پیامدها (ترویج تفکر و نگرش کارآفرینی، مفهوم‌سازی کارآفرینی، تفکر مولد، تفکر چندبعدی، مشارکت کودکان کار، کاهش فقر،

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
					کاهش بزهکاری کودکان کار).
۲۱	آسیب‌شناسی فرآیند کارآفرینی در برنامه درسی رشته‌های تحصیلی دانشگاهی (مطالعه موردی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب)	Mojallal Choboglo (2011)	آسیب‌شناسی توانایی برنامه درسی رشته‌های دانشگاهی در کارآفرین نمودن دانشجویان از دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب	روش تحقیق توصیفی زمینه‌ای؛ جامعه آماری این مطالعه شامل کلیه اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب بودند و مبنای تعیین حجم نمونه به تعداد ۱۲۰ دانشجو و ۶۰ مدرس که به روش تصادفی طبقه‌ای از جامعه آماری انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده و برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از شاخص‌های آماری توصیفی مانند فراوانی، میانگین و برای تبیین تفاوت‌ها از آزمون آماری استنباطی تک نمونه و غیرپارامتریک خی دو استفاده شد.	یافته‌های مطالعه بعد از تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق بر آمد بیان‌گر این بود که برنامه درسی کارآفرینی از کیفیت مطلوبی برخوردار نیست و توانایی تربیت کارآفرینان را مبتکر و توانا را ندارد و در ادامه با استناد به مبنای علمی موجود در این زمینه الگوی برنامه درسی کارآفرینی (ابعاد اهداف، محتوا، روش‌های یاددهی و یادگیری و روش‌های ارزشیابی) را برای دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی پیشنهاد شد.
۲۲	تبیین عناصر برنامه درسی کارآفرینی در دوره آموزش عمومی (سنتز پژوهی)	Mortezanejad et al (2017)	سنتز مطالعات موجود درباره عناصر برنامه درسی کارآفرینی (اهداف، محتوا، رویکردهای تدریس و ارزشیابی)	سنتز پژوهش‌های انجام شده درباره عناصر برنامه درسی آموزش کارآفرینی از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۶ میلادی و مطالعات داخلی از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۵ که در جست و جوی اولیه ۴۳۸ مقاله گردآوری و پس از مطالعه ۲۵۳ مقاله سنتز و مورد بررسی نهایی قرار گرفت.	طبق یافته‌ها، اهداف دوره ابتدایی، آشنایی با مفاهیم پایه، انگیزه، علاقه و روحیه کارآفرینانه؛ و در دوره متوسطه، پرورش مهارت‌ها و شایستگی‌های کارآفرینی است. محتوا منطبق بر اهداف بوده و در سه سال نخست ابتدایی، تلفیقی و پس از آن به هر دو حالت تلفیق و درس جداگانه است. رویکردهای تدریس، بویژه رویکردهای استقرایی و شهودی مناسب‌اند. رویکردهای ارزشیابی اصیل و عملکردی تناسب بیشتری با ماهیت کارآفرینی دارند؛ همچنین بیان شد ارزشیابی تکوینی از

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
					اهمیت ویژه‌ای برخوردار هست.
۲۳	ارزیابی برنامه درسی دوره متوسطه (شاخه کار دانش) با نظر به موضوع کارآفرینی از دیدگاه متخصصان	Aminzadeh et al (2015)	ارزیابی برنامه درسی دوره متوسطه شاخه کار و دانش با نظر به موضوع کارآفرینی از دیدگاه متخصصان	روش تحقق از نوع پیمایشی؛ جامعه آماری کارشناسان و متخصصان برنامه درسی شاخه کار دانش شامل ۱۹۴ نفر تشکیل شد که تعداد ۱۲۳ نفر به عنوان نمونه با استفاده از جدول مورگان به صورت تصادفی انتخاب شد که از ابزار پرسشنامه ارزیابی برنامه کارآفرینی گپ استفاده و برای تجربه و تحلیل داده‌ها از آزمون تی تک متغیره استفاده شد.	یافته‌ها نشان داد که مقدار t تک گروهی در مؤلفه‌های توسعه رفتار، ایجاد هم‌دلی، ارزش‌های کارآفرینانه، ایجاد انگیزه، درک فرآیند ورود به بازار کار، ظرفیت‌سازی، ملزومات کسب و کار، مدیریت روابط، از t بحرانی بیشتر است؛ به بیان دیگر برنامه درسی شاخه کار و دانش بر مبنای کارآفرینی از دیدگاه متخصصان ضعیف است.
۲۴	آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌ها (چهارچوبی برای برنامه‌ریزی، اجرا و ارزیابی برنامه‌های کارآفرینی)	Imani (2009)	تهیه چهارچوبی برای طراحی، اجرا و ارزیابی برنامه‌های آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌ها	از نوع تحقیقات توصیفی پیمایشی؛ جامعه آماری شامل دو گروه فعال (اعضاء هیات علمی و مدیران) در دانشگاه‌های دولتی است که اجرای طرح کاراد در مراکز کارآفرینی در آنها تشکیل شده. بر اساس جدول مورگان تعداد ۲۶۹ نفر (۱۰۲ نفر از مدیران و ۱۶۷ نفر از اعضای هیات علمی) به شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب و از ابزار پرسشنامه محقق ساخته استفاده و با استفاده از آزمون‌های آماری مورد تجربه و تحلیل قرار گرفت.	یافته‌ها نشان داد که برنامه‌های کارآفرینی برای آماده‌سازی دانش‌آموختگان کارآفرین در دانشگاه‌ها، باید به ۲۰ عامل در چهار دسته مؤلفه اصلی (فلسفه و اهداف، مبانی نظری، مؤلفه‌های برنامه کارآفرینی و عوامل محیطی) توجه شود و نیازهای گروه‌های مورد بررسی در این زمینه متفاوت است؛ در نهایت براساس یافته‌های تحقیق چارچوبی برای طراحی، اجرا و ارزیابی برنامه‌های کارآفرینی پیشنهاد شد.
۲۵	تبیین ویژگی‌های عناصر چهارگانه برنامه درسی مقطع کارشناسی با تاکید بر پرورش مهارت‌های کارآفرینی	Kousari & Nouroozzade (2010)	تبیین ویژگی‌های عناصر چهارگانه هدف، سازماندهی محتوا، استراتژی‌های تدریس و شیوه ارزشیابی برنامه درسی مقطع کارشناسی با تاکید بر	روش مطالعه توصیفی-توسعه‌ای است که به شیوه کتابخانه‌ای و زمینه‌ای انجام شد، جامعه آماری شامل اعضای هیات علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه‌های دولتی تهران و متخصصان کارآفرینی بوده	یافته‌ها نشان داد که عناصر برنامه درسی باید در جهت ایجاد شایستگی‌های لازم در ابعاد، دانش، نگرش و مهارت‌های مورد نیاز حیطه تخصصی در پرورش دانشجوی،

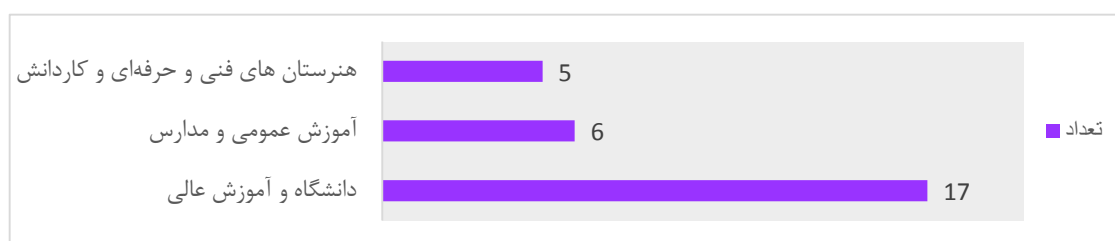
ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
			پرورش مهارت‌های کارآفرینی	که ۱۹۴ نفر به عنوان نمونه مورد مطالعه در نظر گرفته شد(کل متخصصان علوم تربیتی و برای کارآفرینان از روش نمونه‌گیری گلوله برفی و جست و جو در اینترنت و... استفاده شد)؛ برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته استفاده، و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون t مستقل صورت گرفت.	مهارت‌های عالی ذهنی، آشنایی با دانش کارآفرینی و ایجاد روحیه کارآفرینی به کار گرفته شوند؛ همچنین یافته‌ها نشان داد که سازماندهی برنامه‌های درسی به صورت میان‌رشته‌ای، مسئله محوری، ایجاد فرصت تجزیه در محیط‌های یادگیری واقعی و ارزشیابی اصیل از مهمترین عوامل مؤثر بر پرورش مهارت‌های کارآفرینی در دانشجویان به شمار می‌رود؛ می‌توان نتیجه گرفت در صورتی که در برنامه‌های درسی مقطع کارشناسی، پرورش مهارت‌های کارآفرینی دانشجویان مورد توجه قرار گیرد زمینه تحقق رسالت نظام آموزش عالی به ویژه دانشگاه‌ها در تربیت نیروی انسانی متخصص کارآمد و کارآفرین فراهم خواهد شد.
۲۶	طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته های کاردانش با رویکرد کارآفرینی	Maghamdoost et al (2019)	هدف مقاله طراحی و اعتبار بخشی الگوی مطلوب برنامه درسی رشته‌های کاردانش با رویکرد کار آفرینی	در این مطالعه تلفیقی از روش‌های تحلیل محتوای اسنادی و دلفی استفاده شد. نمونه‌های آماری انتخاب شده شامل ۲۴ منبع در ارتباط با برنامه درسی و آموزش کارآفرینی و همچنین تعداد ۱۷ نفر از کارآفرینان برتر و ۱۷ نفر از متخصصان برنامه درسی است که بصورت هدفمند انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با متخصصان و کارآفرینی و برنامه‌ریزی درسی اعتبار	یافته‌های این مطالعه در فعالیت اول و دوم استخراج مؤلفه‌های اصلی کارآفرینی (خلاقیت، نوآوری، کارگروهي، پشتکار، ریسک‌پذیری و رهبری) بود و در فعالیت سوم الگوی برنامه درسی بر اساس هر یک از مؤلفه‌های برگزیده در قالب عناصر چهارگانه برنامه درسی تدوین شد. در بخش چهارم الگوی طراحی شده توسط ۳۰ نفر از صاحب‌نظران برنامه‌ریزی درسی اعتبار

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
				تحلیل کیفی متون استفاده شد.	بخشی شد که نتیجه‌ی اعتبار بخشی گویای مطلوبیت بالای الگوی برنامه درسی طراحی شده بود.
۲۷	مؤلفه‌های برنامه درسی و روحیه کارآفرینی دانشجویان: مطالعه مراکز آموزش علمی کاربردی جهاد کشاورزی البرز	Monavarifard et al (2019)	واکاوی اثر مؤلفه‌های برنامه درسی بر روحیه کارآفرینی دانشجویان در مراکز آموزش عالی علمی- کاربردی جهاد کشاورزی استان البرز	مطالعه حاضر از نظر هدف، کاربردی، از نظر امکان کنترل متغیرها غیرآزمایشی و از نظر شیوه جمع‌آوری داده‌ها میدانی به شمار می‌رود. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه دانشجویان مراکز آموزش عالی علمی-کاربردی جهاد کشاورزی استان البرز (۲۰۰۴ نفر) بود؛ که تعداد ۱۱۵ نفر از آن‌ها به عنوان نمونه، با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. به منظور افزایش دقت اندازه‌گیری تعداد نمونه به ۱۸۵ نفر افزایش یافت که در نهایت ۱۷۸ پرسشنامه گردآوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. ابزار اصلی پژوهش، پرسشنامه‌ای در دو بخش بود. بخش اول مربوط به مؤلفه‌های برنامه درسی؛ و در بخش دوم به منظور تعیین میزان روحیه کارآفرینی دانشجویان، از آزمون استاندارد جامع کارآفرینی استفاده شد.	یافته‌ها نشان از پایین بودن سطح روحیه کارآفرینی دانشجویان در هر دو مرکز بود که می‌توان بیان کرد که مؤلفه‌های برنامه درسی در این مراکز در راستای پرورش روحیه کارآفرینی دانشجویان موفق نبوده است. این امر می‌تواند ناشی از عوامل مختلفی همچون: مناسب نبودن محتوای آموزشی برای ایجاد روحیه کارآفرینی، عدم آشنایی آموزشگران با فرآیندهای کارآفرینی، ارزشیابی‌های مبتنی بر سطوح پایین یادگیری، مناسب نبودن محیط آموزشی جهت پرورش روحیه کارآفرینی و عدم وجود روحیه کافی، خلاقیت، ریسک‌پذیری، استقلال‌طلبی و... در خود دانشجویان به منظور ایجاد کسب و کارهای کارآفرینانه باشد. همچنین تحلیل همبستگی نشان داد که بین همه‌ی مؤلفه‌های برنامه درسی (روش تدریس، محتوا، محیط فیزیکی، فراگیر، آموزشگر، ارزشیابی و قوانین و مقررات) با روحیه کارآفرینی دانشجویان رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان (سال)	هدف مطالعه	نوع و روند پژوهشی مطالعه	یافته‌های پژوهش و مطالعه
۲۸	واکاوی راهبردهای تدریس و یادگیری در برنامه درسی آموزش پزشکی با رویکرد آموزش کارآفرینی	Mohammadi et al (2018)	واکاوی راهبردهای تدریس و یادگیری در برنامه درسی آموزش پزشکی با رویکرد آموزش کارآفرینی	روش این مطالعه از نوع مروری نظام مند است؛ در این راستا مقاله‌های پایگاه‌های اینترنتی و موتورهای جستجوگر داخلی و خارجی و کتابخانه‌ای در کتب و مقالات علمی منتشر شده طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۷ انجام شد.	یافته‌ها در مجموع ۷۱ منبع مورد بررسی قرار گرفت. در برنامه درسی مبتنی بر کارآفرینی راهبردهای تدریس استاد در کلاس درس باید ارتباط تنگاتنگی با خلاقیت و نوآوری دانشجویان داشته باشد. همچنین یافته‌ها نشان داد آموزش اثربخش کارآفرینی مستلزم فراهم آوردن امکانات مختلفی از جمله روش‌های تدریس می‌باشد و آشنا کردن مدرسان با مجموعه تقریباً کاملی از روش‌های تدریس، شرایط آموزش را بهبود خواهد بخشید.

مطالعه در حوزه موضوعی هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش انجام شده است. نمودار ۳ بررسی توزیع پژوهش‌ها را در حیطه موضوعی مراکز آموزشی نشان می‌دهد:

مراکز و زمینه‌های پژوهش: بررسی‌ها نشان می‌دهد که در مرتبه اول، پژوهش‌ها در حوزه موضوعی آموزش عالی (۱۷مطالعه)، در مرتبه دوم حوزه موضوعی آموزش عمومی و مدارس (۶مطالعه) و در مرتبه سوم، با ۵



نمودار ۳: تعداد مقالاتی که در حوزه مراکز آموزشی انجام شده

و تبیین عناصر برنامه درسی (۱۰مطالعه)، آسیب شناسی برنامه درسی (۱مطالعه) و مؤلفه‌های برنامه درسی (مطالعه) دسته‌بندی شد. جدول ۶ به بیان رویکرد و حیطه موضوعی مقالات منتخب می‌پردازد.

همچنین بر اساس رویکرد نظری و موضوعی مقالات به ۷ حیطه و موضوع کلی شامل: ارزیابی و اثربخشی برنامه درسی (۴مطالعه)، طراحی و اعتباربخشی برنامه درسی (۸مطالعه)، تدوین برنامه درسی (۱مطالعه)، بررسی

جدول ۶: رویکرد و حیطه موضوعی مقالات منتخب

رویکرد و چارچوب نظری	پژوهش‌گر (سال)	فراوانی درصد
ارزیابی و اثربخشی برنامه درسی کارآفرین محور	Shekari et al (2010), Moradi Pardanjani & Jafari (2013), Aminzadeh et al (2015) (2010),	۴ ۱۴,۴ %
طراحی و اعتباربخشی برنامه درسی کارآفرین محور	Yousefipour et Kamali et al (2020), Kamali (2022), Oladian et al (2010), Modaresi Saryazdie et al (2018), Maghamdoost Sabzeh (2015), al (2021), hosseini et al (2022) et al (2019),	۸ ۲۸,۸ %
تدوین برنامه درسی کارآفرین محور	Kavehpisheh et al (2022)	۱ ۳,۶ %
مطالعه تطبیقی برنامه درسی کارآفرین محور	Mortezaejad et al (2017) Hakimzadeh et al (2016),	۲ ۷ %
بررسی و تبیین عناصر برنامه درسی کارآفرین محور	Jamali Zavareh et al (2015), Sharafi et al (2011), Malekipour et al (2019), Mortezaejad et al (2017), Kousari Ahmadi Moghim & Sakhdari (2021), Mohammadi et al (2018), & Nouroozade (2010), Movahedi et al (2016) Bavafa et al (2021),	۹ ۳۲,۶ %
آسیب شناسی برنامه درسی کارآفرین محور	Mojallal Choboglo (2011)	۱ ۳,۶ %
مؤلفه‌های برنامه درسی کارآفرین محور	Imani (2009), Monavarifard et al (2019), Shojaei et al (2019)	۳ ۱۱ %

بحث و نتیجه‌گیری

کارآفرینی فرآیندی است که افراد با ایده‌های نو و خلاق و شناسایی فرصت‌های جدید و با منابع موجود، اقدام به ایجاد کسب و کارهای مولد و سازنده، سازمان‌های نوآور و رشد یابنده؛ می‌کنند و البته این، توأم با پذیرش مخاطره، ریسک و پیامدهای احتمالی است به عبارتی کارآفرینی عملی است که مستلزم خلاقیت و نوآوری، ریسک‌پذیری و برنامه‌ریزی است. چنانچه بیان شد، امروزه برنامه درسی از اصلی‌ترین موقعیت برخوردار است، چرا که جایگاه برنامه درسی فراهم‌آورنده اصلی فرصت‌های یاددهی- یادگیری در مراکز آموزشی است. برنامه درسی طرحی علمی است که در بردارنده اهداف، فعالیت‌ها و راه‌های سنجش میزان موفقیت است و هدف آن رشد و پرورش علمی فراگیران است که در فرآیند آن تعداد زیادی از اعضاء هیات علمی دانشکده‌ها با

برنامه‌ریزان تخصصی همکاری و مشارکت می‌کنند. در سال‌های اخیر پژوهش‌های بسیاری در رابطه با کارآفرینی و برنامه درسی در کشور ما انجام شده است که همگی اعتقاد دارند دوره‌های آموزش مهارت‌های کارآفرینی باید در برنامه درسی مراکز آموزشی گنجانده شود؛ بنابراین، در جهت رسیدن به یادگیرندگانی کارآفرین، طراحی و اجرای یک برنامه درسی منطقی و مطلوب برای آموزش کارآفرینی ضروری است. برنامه‌های درسی کارآفرینی باید بر قابلیت‌هایی مانند استقلال، ابتکار، خلاقیت و ریسک‌پذیری فراگیران تأکید کنند؛ نگرش‌های آموزشی فراگیران را نیز باید تشویق به تصمیم‌گیری، پذیرش و یادگیری از اشتباه، کند؛ همچنین باید فرصت رشد و توسعه مهارت‌های جدید و توانایی‌ها و قابلیت‌ها به یادگیرندگان داده شود و این مهارت‌ها باید در تمام سطوح آموزشی، بخصوص در

نظری را به کاربردهای عملی تبدیل کنند، بلکه آن‌ها را برای مواجهه با چالش‌های دنیای واقعی کسب‌وکار آماده می‌سازد. این یافته با پژوهش‌های جهانی همخوانی دارد که نشان می‌دهند برنامه‌های درسی مبتنی بر شایستگی، به‌ویژه در حوزه کارآفرینی، می‌توانند به ایجاد مهارت‌های ضروری برای موفقیت در بازار کار کمک کنند (Lackéus, 2015).

علاوه بر این، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که آموزش کارآفرینی نباید محدود به دوره‌های دانشگاهی باشد. بر اساس تحقیقات جهانی، آموزش کارآفرینی باید از سنین پایین و در مدارس آغاز شود تا نگرش‌ها و مهارت‌های کارآفرینانه در دانش‌آموزان نهادینه شود (Lackéus, 2015). این امر مستلزم یکپارچه‌سازی آموزش کارآفرینی در تمامی سطوح آموزشی، از دوره ابتدایی تا دانشگاه، است. چنین رویکردی می‌تواند به ایجاد یک اکوسیستم کارآفرینی پایدار در کشور کمک کند. این یافته با مطالعاتی همسو است که نشان می‌دهند آموزش کارآفرینی در سنین پایین می‌تواند تأثیر بلندمدت‌تری بر توسعه مهارت‌های کارآفرینانه داشته باشد (Fayolle & Gailly, 2015).

یکی از نقاط ضعف برنامه‌های درسی فعلی، استفاده از روش‌های تدریس سنتی و یک‌سویه است. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که روش‌های تدریس فعال، مانند یادگیری مبتنی بر پروژه، شبیه‌سازی کسب‌وکار و کار گروهی، تأثیر بیشتری بر پرورش مهارت‌های کارآفرینانه دارند (Nabi et al., 2017). این روش‌ها به دانشجویان امکان می‌دهند تا در محیط‌های شبیه‌سازی‌شده، تجربیات عملی کسب کنند و با چالش‌های واقعی مواجه شوند. این یافته با مطالعاتی همسو است که نشان می‌دهند روش‌های تدریس فعال و مشارکتی می‌توانند به بهبود یادگیری و درک مفاهیم کارآفرینی کمک کنند (Brush et al., 2015).

ارزشیابی مستمر برنامه‌های درسی کارآفرینی یکی دیگر از عوامل کلیدی در بهبود کیفیت این برنامه‌ها است. بر اساس مطالعات، ارزشیابی‌های دوره‌ای و بازخوردهای

برنامه‌ریزی‌های آموزشی و درسی مراکز آموزشی از طریق پژوهش‌های کاربردی و آموزش‌های عملی گسترش یابد. در دهه‌های اخیر پژوهش‌های متعددی در زمینه برنامه درسی کارآفرینی در ایران انجام شده است. با توجه به انباشت و تعداد پژوهش‌های انجام شده در این زمینه، مطالعه حاضر با هدف بررسی نظام مند برنامه درسی کارآفرین محور پرداخته شد. مطابق با یافته‌های پژوهش که از منابع معتبر داخلی اقدام به جست و جو منظم و گردآوری، که حاصل آن محققان به ۲۱۲ مقاله دست یافتند که نهایتاً ۲۸ مقاله مطابق معیارهای ورود به مطالعه، انتخاب و تجزیه و تحلیل شدند؛ یافته‌ها نشان داد که از مجموع ۲۸ مقاله منتخب، ۲۱ مقاله در دهه اخیر (۱۳۹۱-۱۴۰۱) صورت گرفته است که نشان از اهمیت موضوع و علاقمندی پژوهشگران به پژوهش در این حیطه و زمینه است.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که برنامه‌های درسی کارآفرینی در ایران، به‌ویژه در دهه اخیر، رشد کمی قابل توجهی داشته‌اند. با این حال، این رشد لزوماً به معنای بهبود کیفیت و اثربخشی این برنامه‌ها نیست. نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که علی‌رغم افزایش تعداد مطالعات و مقالات منتشر شده در حوزه کارآفرینی، بسیاری از برنامه‌های درسی موجود از نظر محتوا، روش‌های تدریس و ارزیابی، نیازمند بازنگری و به‌روزرسانی هستند. این یافته‌ها با مطالعات پیشین همسو است که نشان می‌دهند رشد کمی در تعداد برنامه‌های درسی کارآفرینی لزوماً به بهبود کیفیت آموزش منجر نمی‌شود (Nabi et al., 2017).

یکی از یافته‌های کلیدی این پژوهش، لزوم توجه به رویکرد شایستگی‌محور در طراحی برنامه‌های درسی کارآفرینی است. بر اساس مطالعات اخیر، برنامه‌های درسی که بر پایه شایستگی‌های کارآفرینانه (مانند خلاقیت، ریسک‌پذیری، حل مسئله و تفکر انتقادی) طراحی شده‌اند، تأثیر بیشتری بر پرورش مهارت‌های دانشجویان دارند (Bacigalupo et al., 2016). این رویکرد نه تنها به دانشجویان کمک می‌کند تا دانش

مستمر از دانشجویان و اساتید می‌تواند به شناسایی نقاط ضعف و قوت برنامه‌ها کمک کند (Fayolle & Gailly, 2015). این امر مستلزم ایجاد سازوکارهای منظم برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها از ذینفعان مختلف است. این یافته با پژوهش‌هایی همسو است که نشان می‌دهند ارزشیابی مستمر و بازخوردهای سازنده می‌توانند به بهبود اثربخشی برنامه‌های درسی کمک کنند (Nabi et al., 2017).

محیط‌های یادگیری نوآورانه، مانند مراکز رشد، شتاب‌دهنده‌ها و پارک‌های فناوری، نقش مهمی در تقویت آموزش کارآفرینی ایفا می‌کنند. این محیط‌ها به دانشجویان امکان می‌دهند تا ایده‌های خود را در محیط‌های واقعی آزمایش کنند و از حمایت‌های مالی و فنی بهره‌مند شوند (Brush et al., 2015). بنابراین، همکاری دانشگاه‌ها با این مراکز می‌تواند به بهبود اثربخشی برنامه‌های درسی کارآفرینی کمک کند. این یافته با مطالعاتی همسو است که نشان می‌دهند محیط‌های یادگیری نوآورانه می‌توانند به پرورش مهارت‌های کارآفرینانه و ایجاد کسب‌وکارهای جدید کمک کنند (Lackéus, 2015).

با وجود پیشرفت‌های اخیر، چالش‌های متعددی در مسیر توسعه برنامه‌های درسی کارآفرینی وجود دارد. از جمله این چالش‌ها می‌توان به کمبود اساتید مجرب، نبود منابع مالی کافی و عدم هماهنگی بین برنامه‌های درسی و نیازهای بازار کار اشاره کرد. برای رفع این چالش‌ها، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده بر روی موارد زیر متمرکز شوند: بررسی تأثیر آموزش کارآفرینی بر نرخ اشتغال و ایجاد کسب‌وکارهای جدید، تحلیل تطبیقی برنامه‌های درسی کارآفرینی در ایران با کشورهای پیشرو در این حوزه، و طراحی و اجرای مدل‌های نوین ارزشیابی برای سنجش اثربخشی برنامه‌های درسی کارآفرینی.

در نهایت، می‌توان گفت که برنامه‌های درسی کارآفرینی در ایران در مسیر درستی قرار دارند، اما برای دستیابی به استانداردهای جهانی، نیازمند بازنگری و بهبود هستند. با توجه به یافته‌های این پژوهش، تمرکز

بر رویکرد شایستگی‌محور، یکپارچه‌سازی آموزش کارآفرینی در تمامی سطوح آموزشی، استفاده از روش‌های تدریس فعال و مشارکتی، و ارزشیابی مستمر برنامه‌ها می‌تواند به بهبود کیفیت و اثربخشی این برنامه‌ها کمک کند. امید است که با اجرای این پیشنهادات، گام‌های مؤثری در جهت پرورش نسل آینده کارآفرینان کشور برداشته شود.

محدودیت‌های مطالعه

در مطالعه حاضر، به منظور دستیابی به مقالاتی با کیفیت مناسب‌تر صرفاً مقالاتی بررسی شدند که در مجلاتی با نمایه علمی-پژوهشی چاپ شده بودند (معیار ورود). بنابراین ممکن است برخی از اطلاعاتی که در مقالات چاپ شده در مجلات با اعتبار کمتر یا ارائه شده در همایش‌ها مطرح شده‌اند، در این مطالعه وارد نشده باشد.

منابع

- Adebayo, A. M (2018). Entrepreneurship education in public universities in ekiti state, nigeria. *International journal of education and literacy studies*, 6(4), 58-64.
- Ahmadimoghim, A., & Sakhdari, K. (2021). Identifying the framework of the entrepreneurial education curricula components for the high school students and vocational-technical institutions using the meta-synthesis method. *Journal of skill training*, 10(38), 118-152.
- Aminzadeh, L., Seifi, M., Faghihi, A. (2015). Evaluation the curriculum of the work and knowledge branch with emphasis on entrepreneurship in views of experts. *Journal of theory and practice in curriculum*, 3(6), 143-164.
- Arefi, M., Fathi Vajargah, K., & Nassaj, S. (2010). Evaluation of the efficiency of curriculum entrepreneurship in kar-danesh branch of secondary schools. *Journal of career & organizational counseling*, 2(4), 47-78.

- Hosseini, S., aliasgari, M., gholtash, A., & Ahmadbeigi, F. (2022). A Social Entrepreneurship Curriculum Model in Iran Higher Education. *Journal of higher education curriculum studies*, 13(25), 145-177.
- Imani, M.N (2009). Evaluation of the curriculum of the secondary course (association branch) with regard to the topic of entrepreneurship from the point of view of experts. *Amorshi management research*, (1), 27-50.
- Jamali Zavareh, B., Nili, M., Shadfar, H. (2015). Explaining the elements of entrepreneurship curriculum in technical and professional education. *Scientific quarterly of skill training*, 49-63.
- Jamshidian, A., Nasiri, F. (2017). Training and development of entrepreneurship. Isfahan: Afsar Publications.
- Kamali, N. (2022). Designing a model for evaluating the entrepreneurship curriculum in universities and evaluating it from the perspective of experts. *Journal of skill training*, 10(38), 19-38.
- Kamali, N., Seif Naraghi, M., & Naderi, E. (2020). Design and evaluation of entrepreneurship-course model based on mental-psychological characteristics of educational entrepreneurs for b. a. of elementary education. *Educational development of jundishapur*, 11(Supplement), 78-90.
- Kapil, P., & Chaudhary, S. (2015). Entrepreneurship education as a part of academic curriculum: a systematic review of facts and evidence. *International journal of business management and scientific research*, 12, 1-8.
- KarimiDashtaki, A. and Akbarpour Zangalani, M. (2024). Perceived effects of the hidden curriculum of return to entrepreneurship with the mediation of goal orientation. *Management and Educational Perspective*, 6(3), 135-154.
- Bavafa, D., Dehghani, M., Javadipour, M., & Mohammad Kazemi, R. (2021). Synthesis of an entrepreneurship curriculum model in the field of educational sciences based on akker's spider web. *The journal of new thoughts on education*, 17(3), 231-250.
- Bavafa, D., Dehghani, M., Javadipour, M., & Mohammad Kazemi, R. (2019). Entrepreneurial competencies in the curriculum of educational sciences: a research-synthesis. *Journal of higher education curriculum*, 10(20), 187-206.
- Binesh, M., Bakhtiari Findari, M., Navid Bakhsh, S. (2016). Examining university curriculum, decision makers and influencing factors. *Management and Accounting Studies Quarterly*, 2(3), 157-164.
- Daneshi, S., Saber Garakani, A. and Habibi, S. (2024). Identifying the Dimensions and Components of the Curriculum Based on Entrepreneurship Education in Secondary School. *Sociology of Education*, 10(2), 150-161.
- Fathi Vajargah, K. (2020). Basic principles and concepts of curriculum planning. Tehran: Alam Ostadan Publications.
- Gough, D., Oliver, S., Thomas, J. (2019). An introduction to systematic review (Adel azar, saeed jahanian). Tehran: tarbiat modares university press. (Original publication of the work 2017).
- Hakimzadeh, R., Dehghani, M., Zali, M., Malekipour, A. (2016). A comparative study of the curriculum of entrepreneurship education in the field of social and behavioral sciences in the University of Tehran with leading universities in the world. *Two quarterly research and writing academic books*, 20(38), 89-118.
- Handayati, P., Wulandari, D., Soetjipto, B., Wibowo, A., Narmaditya, B (2020). Does entrepreneurship education promote vocational students' entrepreneurial mindset?, *heliyon*, 6, 1-7.

- education curriculum with entrepreneurship education approach. Journal of birjand university of medical sciences, 25(supplementary: medical education), 16-26.
- Mojallal Choboglo, M., Fam, A., & Tamjiddash, E. (2011). Entrepreneur process pathology in the university courses curricula (case study: Islamic azad university, bonab branch). Productivity management (beyond management), 5(18), 167-187.
- Monavarifard, F., Movahed Mohammadi, s.h., & Rezvanfar, A. (2019). Analyzing effects of curriculum components on entrepreneurial sprit of students, case study: higher education applied science centers in alborz province. Entrepreneurial research approaches to agriculture, 2 (6), 1-14.
- Moradi Pardanjan, H., Jafari, P. (2013). Evaluating the effectiveness of the entrepreneurship curriculum of Islamic Azad University. Bi-quarterly journal of higher education curriculum studies, 4(7), 137-158.
- Mortazanejad, N., Attaran, M., Hosseinihah, A., & Abbasi, E.. (2017). explanation of entrepreneurship curriculum components in general education (synthesis inquiry). Journal of theory and practice in curriculum, 5(9), 105-142.
- Mortezanejad, N., Attaran, M., Hosseinihah, A., & Abbasi, E. (2017). The components of entrepreneurship curriculum based on the comparative approach. Journal of curriculum studies (j.c.s.), 11(44), 49-80.
- Movahedi, R., Heidari Trazak, Kh., & Saadi, H. (2016). The situation of entrepreneurship curriculum in agricultural faculty of bu-ali sina, razi and Kurdistan universities. Journal of agricultural education administration research, (36), 64-76.
- Najafi-Moghadamnejad, M., Arasteh, H., Rashadatjo, H. (2020). Modeling student entrepreneurship growth in the higher education system. Scientific journal of Kavehpisheh, F., Fathi Vajargah, K., Arefi, M., & Mobaraki, M.H. (2022). Developing an entrepreneurship curriculum for child laborers at schools, journal of school administration. 10 (1), 100_120.
- Keykha, A., & Pourkarimi, J. (2021). Recreating the entrepreneurship ecosystem model of third generation university (case study: university of Tehran). Journal of teaching in marine science, 8(24), 125-144.
- Kousari, M., & Nouroozadeh, R. (2010). Description of the characteristics of the quadruplet elements undergraduate curriculum with emphasis on training entrepreneurship skills. Journal of research and planning in higher education, 15(54), 1-18.
- Maghamdoost, A., Hatami, J., Talaei, E., & Shams, Gh. (2019). Designing and validating an optimal pattern for vocational curriculum with an entrepreneurial approach. Journal of curriculum studies (j.c.s.), 14(54), 117-152.
- Maheronaghsh M, Assareh A, Ahmadi G, Davaei M. (2021). The design and validity of the curriculum with an emphasis on the University of Entrepreneur (case study of universities in Tehran). cstp 2021; 9 (18), 207-240.
- Malekipour, A., Mir Jalili, SMA, Moghimi Firozabad, M. (2019). Clarifying the compatibility and transition of the desired framework of entrepreneurship education curriculum elements in higher education from skyro curriculum ideologies. Research in curriculum planning, 2(35), 20-39.
- Modaresi Saryazdie, A., Naderi, E., Seif Naraghi, M., & Ahghar, Gh. (2018). Presentation of a theoretical model of entrepreneurship-oriented curriculum for Farsi courses at elementary school. Journal of persian language teaching to non-persian speakers, 7(sup 1 (15), 53-76.
- Mohammadi, Y., Maleki, H., Khosravi, M., Miri, M., & Abbaspour, A. (2018). Analysis of teaching and learning strategies in medical

- Shahidi, S., Hosseini Khah, A., Aliasgari, M., & Seikkula_Leino, J. (2021). International models of educational entrepreneurship in higher education and a native model for Iran. *Journal of higher education curriculum studies*, 12(23), 131-171
- Sharafi, M., Moghadam, M., Mazbouhi, S. (2011). Entrepreneurship education curriculum: purpose, content, teaching method and evaluation method. *Innovation and creativity in human sciences*, 1(3), 97-130.
- Shekari, A., Mohammadi, A., Monfardi, M., Beigi, J. (2010). Evaluation of entrepreneurship curriculum in higher education: a case study of Shiraz technical and vocational school. *Bi-quarterly journal of higher education curriculum studies*, 2(4), 132-147.
- Shojaei, A., Arefi, M., Fathi Vajargah, K., & Shams Mourkani, G. (2019). Entrepreneur-centered curriculum as an identity crisis strategy in higher education (case study: graduates of educational sciences). *Iranian of higher education*, 11(3), 127-154.
- Tiberius V, Weyland M. (2024). Identifying constituent elements of entrepreneurship curricula: A systematic literature review. *Administrative Sciences*, 14(1): 1-18.
- Yousefipour, M S., Yar Mohammadian, M., Foroghi Abri, A A, Nadi, M. (2021). Design and validation of entrepreneurship curriculum model in technical and vocational schools. *Educational management research quarterly*, 12(4), 205-224.
- Zahedi, A. E. (2024). Analyzing the Requirements of Academic Entrepreneurship Ecosystem. *Journal of Entrepreneurship Research*, 3(2), 1-20.
- Education in law enforcement sciences, 7(26), 377-410.
- Nikfarjam, H., Hosseinikhah, A., Abbas, E., Gramipour, M. (2018). The logic of the curriculum of applied scientific orientation of agriculture with an entrepreneurial approach. *Agricultural education management research quarterly*, (46), 144-162.
- Okoli, C., & Schabram, K. (2010). A guide to conducting a systematic literature review of information systems research. Retrieved October 2, 2014, from <http://sprouts.aisnet.org/10-26>.
- Oladian, M., Seif Naraghi, M., Naderi, E., & Shariatmadari, A. (2010). Tehran University entrepreneurship graduates' and Tehran entrepreneurs' viewpoints to provide an appropriate curriculum for educational management and programming at ba level. *Innovation in management education (Journal of modern thoughts in education)*, 5(2), 81-103.
- Qaragozlu, S., Natghi, F., Jalalvandi, M. (2022). Presenting a model for the development of the entrepreneurial ability of the country's young generation in the context of higher education curriculum planning. *Critical research journal of humanities texts and programs*, 22(2), 303-327.
- Sabzeh, B. (2015). Designing a Model for Entrepreneurship Curriculum for Preschool Children and Its Evaluation due to the Viewpoint of Specialists in curriculum, Entrepreneurship and Educators. *Preschool and Elementary School Studies*, 1(1), 140-160.
- Samadi Miyarklai, H. & Samadi Miyarklai, H. (2020). On the way to entrepreneur university; from theory to practice. *Industry and university quarterly*, 13(47-48), 149-166.